

The Role and Position of Victims in Contemporary Society

Conclusions from the Round Table held in Ljubljana on June 16th, 2025.

Introductory Welcome Address

Prof Dr Samo Uhan, Vice-Dean of FDV UL

The Vice-Dean welcomed everyone present and highlighted the complexity of the current times, as it has always been. History and memory play an important part in a world where humanity leans towards hatred on one and towards empathy and reflection on the other hand. As we are not able to hear all voices and signs, it is important to talk about and name things as what they are. We are living in times where Fascism is returning, when businesspersons speak of such ideas with the same spark in their eyes. It seems that being coldly neutral is the way to go, but that is not the case. We must be committed to the pursuit of the truth, as not everything is relative. Fascism is the absolute evil.

Ceremonial Address

Mag Urška Klakočar Zupančič, President of the National Assembly of the Republic of Slovenia

The President of the National Assembly of the Republic of Slovenia reminded the participants of the fact that the era of the Second World War is the darkest period of history. It was an unthinkable tragedy, which had its beginnings long before the attack on Poland and was made possible with the rise of extremist movements. Local conflict and expansionist behaviours alluded to its happening. The Second World period was also defined with the powerlessness of the international community. History is our teacher and the current world is not immune to similar occurrences as global and local politics is being defined by aggressive rhetoric. Because of the interests of the largest powers, the United Nations are at a standstill and cannot adopt measures, while some countries even take measures against international organisations.

In the Middle East, we are witness to genocidal acts, to deaths of civilians and children, to expansionism characterised by the expansion of Israeli settlements on the West Bank. She reminded of the inability of the international community and what it had let do in the past, such as in the case of Rwanda. There are many parallels to be drawn between today and the period of the Second World War. We have fewer living witnesses to the tragedy and the question posed on the position of victims in contemporary society points to the following answer: victims are dehumanised as they were in the past.

Compassion and care for others is drowning, with the word peacemakers being offensive to some, a new arms race going on and war being treated as a violent video game.

Have we as individuals really become indifferent to the horrors of war? We are all victims of war – directly or indirectly. She suggested thinking about oneself and asking what kind of society we wish to live in. At multilateral meetings, she highlights the absolute dehumanisation where parts of the world are being turned into children's graveyards and total perversion is present. She warned that there will be victims again and voiced concern about events in the Middle East. In the battle over who will prevail, we forget what makes us human.

She continues to hope for Slovenia as an oasis of peace and common sense, a country of peace, solidarity and compassion. She concluded by addressing the younger generation with the main message: to be better and let hatred cease to spread.

Greetings from the Organisers

Prof Dr Ljubica Jelušič, FDV UL

Professor Jelušič, as the coordinator for the Slovenian side, outlined the project for the participants. Referring to the President of the National Assembly, she highlighted the fact that in the beginning, it seemed the project rummaged through history, but it is clear that victims are victims of the current times as well. The younger generation will carry the responsibility of making sure that history and the victims are not forgotten. She announced the organisers and carriers of the project; Marijan Križman (President of the Association of Fighters for the Values of the National Liberation Movement of Slovenia – ZZB NOB RS), Franjo Habulin (President of the Association of Anti-Fascist Fighters and Anti-Fascists of the Republic of Croatia – SABA RH), Fabio Valon (President of the National Association of Italian Partisans Trieste – ANPI VZPI Trieste) and Vesna Teršelič (Director of Documenta).

Marijan Križman, President of ZZB NOB RS

Mr Križman highlighted the culture of behaviour, describing the attitude towards others as fundamental. The current times need projects such as this one, as the subject matter is not being found in concentration camps, but in the fact that a new war and genocide is right before us. He questioned the need for so many victims. In lieu of that, he thanked the participants of the project and mentioned the motivation to carry out projects that are similar. Speaking to the younger generation, he wishes for them to adopt the values ZZB NOB RS represents, that is to continue making progress through work, attitude and example, to ensure Slovenia remains war and hatred-free.

Franjo Habulin, SABA RH

Addressing and thanking everyone that contributed to the realization of the project, he highlighted the main principle for applying for the project – to bring the topic closer to younger people – which was achieved with the help of the participating professors and partners ZZB NOB RS, ANPI VZPI and Documenta, all connected by friendship and characterization towards antifascism. Pointing out the values such as freedom, equality and social justice, which guided the fight against occupying forces, he stressed the need to pass them on to the younger generation. He concluded with the message that wars have the same laws and same consequences, and the culture of remembrance plays an important role in this context.

Fabio Vallon, President of ANPI VZPI Trieste

Mr Vallon underlined that the three Associations have long cooperated in preserving the values of antifascism, which is currently being scrutinised by revisionism. This is why continuity in preserving antifascist values is important.

Vesna Teršelič, Director of Documenta

Mrs Teršelič outlined the project in which students realised their research projects by discovering monuments in their hometowns, visiting the archives and researching the stories of partisans and other victims. She hopes for further cooperation between universities and civil society organisations. The support from the European Union is crucial. She urged the participants to read the research of the students, as they are sources of inspiration in the promotion of antifascism and prevention of dehumanisation.

• PANEL I: “WHO WERE THE VICTIMS OF FASCISM AND NAZISM?”

Prof Emeritus Dr Maca Jogan, FDV UL, Why preserve memories of the horrors of war?

Professor Jogan started by saying that even though one was not alive during a certain event, they can still have the proper attitude towards them. No matter the time passed, with resources available it is possible to establish it towards Fascism and Nazism even now.

The first category of victims are the direct victims, the deceased, the murdered, the butchered. Various atrocities were committed during the Second World War. There is a difference between the active role and the subordinate role of the victim; if, as was the case during Second World War, the perpetrator's role is supported by the entire institutional order and all available material means of destruction, then it is impossible to overlook this and to equalise it post festum. After 1990, in Slovenia, as in other Yugoslav countries, this is precisely what happened: differences were simply erased. This must not happen because the evil that was done, which is commonly referred to as the Holocaust, affected not only members of one community but many others as well. As Primo Levi stated, “It is not easy or

pleasant to explore this abyss of evil, but I believe it must be done, because what was possible yesterday may be attempted again tomorrow, and it may affect us or our children.”

Addressing the students she quoted the words of Alvin Gouldner that If we focus exclusively on the technical skills of our students and reject any responsibility for their moral sense, then we may one day be forced to accept responsibility for having raised a generation ready to serve in a future Auschwitz.

Regarding what we are witnessing today, she stated that the distinction between those who were members of the resistance movement and Partisan units, who were members of the Liberation Front, is being erased and equated with those who collaborated with the German and Italian occupying forces. There is a rhetoric that they were all soldiers, but this is a concept that can have different meanings. Some fought for their homeland, while others systematically and institutionally collaborated with the occupiers, whose goal was to exterminate the nation. At the level of labelling, this essential difference is thus erased. The main targets of anti-communism and revisionism are the Partisans and the Liberation Front.

Everything is ideology; the question is what kind of ideology it is, whether it is the ideology of superhumans and the tendency to subjugate others, or whether it is the ideology advocated by the Slovenian national anthem.

Vesna Teršelič, Documenta, How to research and confront the past?

Mrs Teršelič outlined the methodology of the project, which was a result of the collective work of Documenta. The project was conducted between students from Slovenia, Croatia and Italy, and it focused on the remembrance of the victims of conflicts in the 20th Century. The methodology combined simple steps; each student prepared a case study combining historical research, fieldwork and interviews. Documenta has a large collection of special memories, more than 500 of them, recorded precisely to preserve the memories of these events from the personal perspective of the protagonists. Stories are passed down through families, but also through silence, which one must know how to listen to. The students researched local memorials, war stories and the fates of the protagonists, with the main research question being how the memory of victims and survivors is preserved in today's world. They used primary and secondary sources.

She cited the words of student Valter Kolenc from University of Ljubljana, who wrote in his research: “Just a few metres from my home is a monument that I often passed on my way to school, but I never read the actual text on the monument itself.” In Croatia many antifascist memorials have been destroyed since the 1990s, which is fortunately not the case in Slovenia. However, even if the monument is not destroyed, the problem of not knowing its subject matter is still present.

Student research on this topic is extremely important. Antifascist values must be confirmed through cooperation of researchers from civil organisations and associations for promoting such values.

Žana Drimel, FDV UL, Youth in the Auschwitz camp

Student Žana Drimel highlighted in her project the importance of recording memories of the victims. She had the privilege of researching about her great-grandmother Marija's story of surviving Auschwitz, which she recorded in a diary. She titled it "My Mother's and Mine Exile and Curse" and wrote it from the beginning of her captivity on 7 July 1942 until she arrived home on 30 July 1945. It begins with her imprisonment in Stari Pisker, a prison in Celje, where political prisoners were captured and executed in Styria. Her father, because of his participation in the organisation of National Liberation Movement in occupied Rogaška Slatina, was also executed there. They were then transferred to Borl Castle and at the end of August 1942 they were sent to Auschwitz camp.

Marija turned twenty during her imprisonment, making her a couple of years younger than Žana has now, whose life is only beginning. She is finishing her education, is starting to work, while her great-grandmother had already gone through the most difficult experience of her life at this age. Her experience was extremely difficult, and she does not want to put herself in her shoes; waking up every day with an acute existential question is something she cannot comprehend. Marija died every day in the camp; when she was captured as a political prisoner; when she arrived in Auschwitz; when she became very ill and did not receive medical care; when she met Josef Mengele, known as "Angel of Death" (he was Nazi commander of Medical Department in Auschwitz, where he executed horrible medical surveys on live people); when she ate slop, when she and her mother witnessed a suicide, when a man threw himself onto an electrified wire fence and they thought about doing the same. That is why it is extremely difficult to draw parallels between their lives. But they did share the same values.

Žana delivered the main message, which was that the younger generation is aware of freedom being a privilege, which is exactly why the younger generation is much more proactive in pointing out that something like the Second World War should never happen again. Precisely because they have not experienced war, they are more passionate about drawing attention to violations of international law and human rights in the world today – and passing on the values of the victims. This is an important topic of research, as the memory of the Second World War and its victims remains an important factor in shaping social and political debates – social and political discourses threaten the understanding of the history of the victims of the Second World War. Young people are terribly disturbed by the politicisation of these victims, because they are not burdened by it in this period, nor should they be. Selective memory and the use of history for today's political goals are extremely passé, with the sole purpose of dividing society. Victims should not be used as tools in political disputes, and this disrespectful attitude towards them denies their dignity and humanity and instrumentalises their deaths.

Ksenija Kraljevska, FDV UL, Heroes of War and Peace

Ksenija comes from Northern Macedonia and has been thinking about who our heroes are, how we view heroes in Slovenia, and how heroes are viewed in Macedonia. She focused on researching war heroes in Ljubljana and the question of whether their legacy is being adequately commemorated.

The main subjects of her work were:

-Edvard Kardelj: often remembered for his political work, but during the war, his strategic acumen and ideological clarity helped shape the structure of resistance throughout Yugoslavia. His legacy has been politicised and often reduced to his post-war political role.

-Milan Česnik: young Partisan fighter, who joined the Liberation Front and organized sabotage actions. He did not witness a liberated Ljubljana.

-Malči Belič and Vida Janežič, two young women fighters: both helping the Liberation Front in their own ways. Ksenija quoted Vida Janežič's last words: "We are the foundation upon which a new world will be built."

Ksenija conducted a survey among her Slovenian and Macedonian peers. The results were clear: in both countries, the majority of young people believe that these personalities are not sufficiently honoured today. They attribute this neglect to the generation gap, educational systems and the absence of stories about heroes in public discourse. Both groups gave surprisingly similar responses: we need more interactive and multimedia education, visits to museums and memorial sites, and impartial commemorative ceremonies focusing on individuals' stories.

It is the responsibility of young people to continue the work of those who are no longer with us and to ensure that their courage is not reduced to a single paragraph but lives on.

Žan Črnič, FDV UL, Leaders in Peace, Exiles in War – Dr Juro Adlešič

Žan Črnič spoke about the story of his ancestor Juro Adlešič, who was the mayor of Ljubljana from 1935 to 1942 and who, according to him, has been unjustly labelled a collaborator. He began by explaining his achievements: Adlešič was responsible for the first women's shelter. He built the Žale cemetery, purchased the land for Ljubljana Castle, thereby realising Plečnik's dream of it becoming the Slovenian acropolis, established the Supreme Social Council, he tackled unemployment, he eliminated begging by minors and restricted begging by the elderly, he established an institution for lonely citizens, he built children's shelters and school kitchens, he defended Litija beekeepers pro bono in a beekeeping dispute, he recorded the oldest audio recording of folk singers, he established the Plečnik Award (Jože Plečnik was a world known architecture), he dealt with emigration issues, he sponsored the second warship of the Yugoslav army 'Ljubljana', opened Navlje Park, built social housing and student residences, built the National University Library, the Ljubljana Market, and more.

Žan said that Adlešič was the first post-party official, and even the political police acknowledged that he selected his collaborators based on their abilities and not political affiliation.

Regarding his post-war treatment, he explained that, in accordance with international law, he handed over the keys to the city to the occupier, but he also strongly opposed the appointment of an Italian deputy mayor, repeatedly asked to be dismissed, and was then replaced by Leon Rupnik. After the assassination of Marko Natlačen, he went into exile abroad. After the war, he was treated as a

collaborator, so he did not return to Yugoslavia. In 1946, he was sentenced to imprisonment, one year of forced labour, loss of civil rights for a period of five years, and confiscation of property. He was not accused of a political offence, but of collaborating with the occupiers. Three years before his death, he returned from the United States to Slovenia, where he died in poverty.

Žan describes him as a political victim. He says that at a time when society is polarised, it is even more important to strive for policies that promote social cohesion. He focuses on post-partisanship, an approach that transcends traditional political divisions and focuses on cooperation.

- **PANEL II: “CULTURE OF REMEMBERING”**

Dr Federico Tenca Montini, Italy, Monumental Landscape in Border Areas

Dr Montini's research focuses on how the border towns in Italy preserve memories of the Second World War. He researched the history of Trieste and the Italian Slovenian border and mentioned the plurality of political actors in Gorizia and Trieste. In Friuli region, this was not the case. Trieste and Gorizia were liberated by Partisan forces, Udine province was liberated by Anglo-American forces. In Italy, the Liberation at the end of the WW2 was not the end of Fascism. Montini presented the practice of desecration of monuments with fascist symbols and widespread vandalism. More so in Trieste than Gorizia, with Italians being responsible. He highlighted this as individual acts rather than group effort.

Prof Jelka Kokol-Plošinjak, Ptuj Gymnasium High School, Who were the students and teachers of Ptuj Gymnasium High School who died in World War II?

Professor Kokol-Plošinjak, who is professor and tutor of pupils in Ptuj collective project described the process of the project in the Ptuj Gymnasium High School in cooperation with ZZB NOB Ptuj, in which thirty-six students from ten classes participated on a voluntary basis. From February to May 2025, they researched who were the deceased students and professors from their school in the Second World War. Students participated in different ways, some searched for information, while others helped with the computer processing of data, some did drawings, and one even wrote a poem titled Bojišče (The Battlefield). Their project results were presented on the 27 April at the local municipality commemoration of the Day of Resistance against occupators, and 8 May commemoration (The Day of Europe) in the form of an exhibition and commemoration in which students presented their findings.

Their research consisted of compiling information on the eighty-nine deceased. They gathered statistics of their birthplaces, birth years, places of death, ages, death causes (most of them had been killed because of their cooperation with the Partisans) and more. Some of the more prominent victims they researched were Tone Žnidarič, Maks Bračič, Tone Tomšič, Dušan Jereb, Dr Maks Kovačič, Tone Šifrer and Mimica Legvart.

She described students as being touched by the project and the stories of the victims, with the exhibition being a success (the whole school visited the opening ceremony of the exhibition). A great achievement of the project was the creation of a copy of a memorial plaque of the victims, which now has a place inside their school.

Tajra Abdaković, FDV UL, Drča Monument and Tomb, Vrhnika

Tajra Abdaković researched the Drča Partisan Monument and Tomb in Vrhnika. Speaking of the story of a group of partisans, who made a pact to build a monument to the deceased comrades after the war, she highlighted the intersection of values, history and identity. In March of 1946, a committee was established. They gathered resources and built the tomb by 1949. The monument is the work of sculptor Boris Kalin and architect Boris Kobe; however, noble people like Viktor Klobučar (which dug out the remains of his comrades and reburied them), Franc Garhold, Zala Grom and Angela Grom all participated in the realization of the promise to make sure no one is forgotten.

It is a story of a common project, a poignant reminder that in hard times, because of strong values the community was able to transcend the pain and a story of commitment of battle comrades to take care of each other. Tajra highlighted togetherness and caring for others, recognising values as key. She concluded with the main message that a society, which can take care of the past, knows how to build the future.

Matija Bešter, FDV UL, What the monuments of National Liberation Movement mean to young people?

Student Matija Bešter researched the meaning of NOB monuments to young people. His work was divided into two parts; in the first, he studied the monument in Besnica near Kranj, using data from Geopedia, Sistory and the town's chronicles. He outlined the history of the town during the war and found it interesting there was not much political division between the people, and it was spared of much damage, especially given the fact of its close proximity to Dražgoše, which had been burnt down as a revenge of German occupator against the Partisan Units.

In the second part, he conducted interviews with peers in the local area on how they view the victims and what they mean to them. His findings were that knowledge of local monuments and memorials is lower – young people know of them, however not much on its subject matter. They are grateful for the victims, which carry credit for the Slovenian state, freedom and the future, and empathise with them. The interviewees expressed the desire for a more detailed treatment of the topic in schools, but also a difference in the sentiment on commemorations. They see commemorations in schools as something positive, but the same cannot be said for commemorations such as the one held every year in Dražgoše, as it is important how these themes are spoken about. It affects young people's understanding in the long term. Memorials in themselves do not mean much if they are not linked to a personal story that has great power to speak to young people. Young people's attention to the subject would be better if there was a practice of linking the stories to how the values of antifascism relates to the present and why they are important to them. The sentiment of war being bad is internalised, however other values are losing out.

Input from listeners of the panel:

Alojzija Židan, professor of didactics: It is important to combine many sciences and new and traditional didactic approaches in teaching of this subject matter. Especially since the younger generation implements these values differently than the older.

- **PANEL III: “The Younger Generation and the Values of Antifascism – Way Ahead”**

Prof Dr Hrvoje Klasić, Faculty of Philosophy, University of Zagreb, Official and Unofficial Narratives about (Anti)Fascism in Croatia

Professor Klasić (online) spoke about attitudes in schools towards antifascism. The first issue is the form of lessons, which are too long, given the shorter attention span of younger people. A reform of the school system is needed. Professor mentioned the uninteresting textbooks overloaded with information. The content of the teachings depends on the goals and the starting point, the issue is there is no consensus in the Croatian society on whom to educate. If the goal is to educate a critical person, the current conditions will not work. If the goals are to raise obedient Croatians, they will. He mentioned that it was said that Croatian textbooks should speak about Croatian truths and be adapted to it. He added that textbooks, schools and institutions are not the main source of information for young people, which are bombarded with information through social networks, the internet, deep fakes and the creation of fake news.

In the context of antifascism in Croatia, he spoke of inversion instead of education. The situation in the 1990s changed the meaning of the whole 20th Century; the people evaluate the entire Century throughout the lens of the war in the 1990s. They are educated on the events of Yugoslavia and Partisans through that. One aspect is also the nationalisation of international movement; there was not just a single-state Partisan movement, they all had one supreme leadership and fought for the independence of everyone in Yugoslavia. However, in Croatia only Croatian deaths are being honoured. A historical fact that is difficult to understand; the Partisan movement would not have existed and be successful without the Communist Party, but the communists in the Partisans were a minority. Since the 1990s, Croatians are running away from Communism and with that the Partisan fights, portraying them as criminals. They are much more tolerant towards Ustasha (Fascist Movement in Croatia during WW2) and speak of them more in the context of post-war massacres.

The Croatian reality is the following: in the 1990s antifascism was included in the Constitution, however in practice the Croatian public is more anti-antifascist, which is seen in the fact of many Partisan monuments being demolished, in the rhetoric of Ustasha being heroes and victims. We see this in pop-culture; young people have no issues with going to concerts of people connected to Ustasha values or to war criminals, as in the case of Thompson (Croatian singer) and Ceca (Serbian singer), even though they lean more towards the left political option.

He gave input on how the educational system can improve: young people must lead the role of antifascism; they must learn about the Partisans as inspirations. However, their antifascist battles are not against Rupnik or Hitler, but against the challenges they live in. We must think about what the Fascists are dealing with and representing today. We must include the challenges of the modern world, bring new methods and approach through concerts, actions and other, which they will devise. Here he highlighted that every hour brings new challenges, but evil must be fought and can be won.

Replies to questions from listeners of the panel:

-The role of the Catholic Church in Croatia is interesting, they collaborated with the fascist, but many also helped in the partisan fight, which is a fact of which they are ashamed. They speak more of Ustasha, which relocated to Argentina and those who were victims. On the question whether teachers in Croatia have the appropriate pedagogical education – they do, but they cannot be isolated from society. He also pointed out that professors like him are the mainstream and have access to all media.

After Professor Klasić, a video of the Slovenian students' research was played to the participants. The author of video Krištof Jagodic gave the explanation on how it was prepared.

The roundtable continued with the short presentations of the students' projects.

Ian Omerza, FDV UL

Student Ian researched an event that happened around two decades before the Second World War; the first victims of Fascism in Slovenia. Kids in Strunjan, which were playing by the railroad, were shot by Fascists for unknown reasons. His other focus was on the memory of the event, which is still alive in the local community to this day. In his interviews with residents, he found that every family living there keeps a memory of this event and empathises with the killed children, as everyone experienced Fascism. This theme is discussed a lot in the local primary schools and a commemoration for the event is held every year.

Teja Pečnik, FDV UL

Teja spoke of the story of Stolen Children. These were children of Slovenian Partisans, which were stolen from their families by the Nazi occupiers. The children were put in special educational institutions and in foster families in Germany and Austria to Germanise them, to destroy their connections to Slovenian roots. The trauma of losing their families, culture and language is unimaginable. Many were never returned to their families and place of origin, as they were too young when it happened. The term stolen children was first introduced by publicist Stane Terčak, describing this as one of the most tragic aspects of Nazi politics towards Slovenians. In her research, she included the story of Marija Brlek who survived a Nazi concentration camp as a baby and later returned to her homeland.

Castle Borl was a collection camp for political prisoners and deportees during the Second World War. There, families were separated, and it was decided who was to be deported, who will lose their parents and whose identity will be erased. After war, it became a refuge for orphans from the Greek Civil War.

Nina Svetina, FDV UL

Nina researched the story of a young Partisan called Marjan Štoka. In 1944, a fifteen-year-old Marjan joined the Partisans during the mobilisation of Partisans in the village Prosek. Two days later he was captured by Germans and was brutally tortured for information on his comrades-in-arms. He did not give out any information and as a result he was hung from a telegraph pole and finally shot to death. This story is important for all the villagers – his monument stands by the main road, and everyone is reminded of his story when passing through the village. For this researched Nina spoke with an older lady, a courier for the Partisans, which was sixteen years at that time and knew Marjan. She highlighted that this is a story of courage.

Jakob Metod Lemm, FDV UL

Jakob researched the Stalag VXIII D concentration camp in Maribor, which was a Nazi prisoner-of-war internment camp for captured soldiers, officers and non-commissioned officers from the Western Allied Coalition and the Soviet Union. It was originally intended for the captivity of captured Western Allied soldiers, which fell under provisions of the Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War and were registered with the Red Cross. However, Red Army soldiers were excluded from the provisions of the Geneva Convention, as the Soviet Union was not a signatory state. Soviet prisoners of war consequently received the worst treatment and many died. The campsite is being upkeep from donations of private investors and the Russian Federation. Jakob highlighted that deaths should not be politicised.

Bojan Motika, FDV UL

Bojan Motika is a student from Bosnia and Herzegovina. He researched a monument close to his apartment in Zadobrova Sneberje. He passed the monument daily but did not know of its background. He contacted a man whose mother cooperated with Partisans and was therefore a target for Nazis and collaborators. His research was also on the stories of the people named on the monument.

As a person from Bosnia and Herzegovina, Bojan pointed out that in comparison to Slovenia, the monuments in Bosnia are being destroyed, similarly as in Croatia. The negation and revision of history is prevalent. As Professor Klasić stated, the events in the 1990s changed the picture of the Second World War. In Bosnia, they do not speak of people like effendi Muhamed Šefket, who saved more than a thousand of his Serbian neighbours in 1942, which were targets of the Ustashe. Bojan concluded by stating that we must not count the red cells of the victims.

Erik Nalić, FDV UL

Erik researched the monument of the fallen Partisans in Gramozna jama, where Italian occupying forces executed at least 185 hostages. Speaking to family members of Aleš Stanovnik, he found that families had a difficulty coping with such losses and wished to highlight how such a loss affected everyone that survived. In primary school walking the Trail of Remembrance and Comradeship, they walked past this monument.

Djordje Lilkić, FDV UL

Soldiers of other nationalities also fought for the freedom of the Slovenian grounds. Student Djordje, originally from Montenegro, researched the story of Colonel Milovan Šaranović, which was sent away from his homeland to Slovenia to teach strategy to the resistance troops. He was killed in Šumberk and is buried in the Tomb of National Heroes, alongside other Slovenian Partisans like Franc Rozman – Stane and Boris Kidrič. A barracks in Bežigrad, Ljubljana was also named after him, but it has since been demolished. In Montenegro one named after him still stands, the Ministry of Defence of Slovenia gifted the Ministry of Defence of Montenegro with seven cannons in honour of the common victims, which fell in the fight for the liberation of the whole country.

Turner J.S. Brown, FDV UL

Allied forces troops also died on Slovenian grounds. On the Slovenian American friendship day, student Brown (native of United States of America) attended the commemoration in honour of fallen troops of the B-17 Bomber called Dark Eyes, American soldiers who were overthrown on 19 March 1944 in the village Andraž nad Polzelo. He pointed out the main theme of the ceremony – unity. He called for friendship, solidarity, commitment and respect for objective facts without politicising the deaths of victims.

Vid Palčnik, FDV UL

Vid studies journalism and has much experience in leading the ceremonies and commemorations, organized by the veteran associations in the Kozjansko area. He provided with advice to make the commemorations more attractive to younger generations by shortening them, focusing on specific values each year and including young people in the programme.

Concluding remarks:

Marijan Križman, President of ZZB NOB RS

The roundtable gave many pointers on how to move forward. He welcomed the many aspects of research, including the early Fascism in the Slovene Littoral Region even before the Second World War. A lot of material, key messages and ideas to share with others were gained throughout this event and project. He concluded with the main message that the convinced must not speak to the convinced.

Prof Emeritus Dr Maca Jogan, FDV UL

Professor Jogan explained that this roundtable has showcased the grand meaning of research. She pointed out the meaning of comprehensive memory and warned of the dangerous politicisation of memories of past events by those currently in power. She concluded that we must take history as inspiration so that we do not experience a repeat of the past.

HR

„Uloga i položaj žrtava u suvremenom društvu“

Zaključci s okruglog stola održanog u Ljubljani, 16. lipnja 2025.

Uvodni pozdrav

Prof. dr. Samo Uhan, prodekan FDV UL

Prodekan je pozdravio sve prisutne i istaknuo složenost današnjeg vremena, kakva je oduvijek bila. Povijest i sjećanje igraju važnu ulogu u svijetu u kojem čovječanstvo s jedne strane teži mržnji, a s druge empatiji i promišljanju. Budući da ne možemo čuti sve glasove i znakove, važno je govoriti o stvarima i imenovati ih onakvima kakve jesu. Živimo u vremenu kada fašizam ponovno dolazi, kada poduzetnici govore o takvim idejama sa istim žarom u očima. Čini se da je hladna neutralnost rješenje, ali to nije slučaj. Moramo biti predani potrazi za istinom, jer nije sve relativno. Fašizam je apsolutno zlo.

Svečani govor

Mag. Urška Klakočar Zupančič, predsjednica Državnog zbora Republike Slovenije

Predsjednica je sudionicima podsjetila da je razdoblje Drugog svjetskog rata najmračniji period povijesti. Bila je to nezamisliva tragedija, čiji su korijeni postojali mnogo prije napada na Poljsku i koja je postala moguća rastom ekstremističkih pokreta. Lokalni sukobi i ekspanzionistička ponašanja ukazivala su na njezino događanje. Drugi svjetski rat također je obilježen nemoći međunarodne zajednice. Povijest je naš učitelj, a suvremeni svijet nije imun na slične pojave jer globalna i lokalna politika oblikuju se agresivnom retorikom. Zbog interesa najvećih sila, Ujedinjeni narodi su u zastoju i ne mogu donositi mjere, dok neke zemlje čak poduzimaju mjere protiv međunarodnih organizacija.

Na Bliskom istoku svjedočimo genocidnim činovima, smrti civila i djece, ekspanzionizmu izraženom širenjem izraelskih naselja na Zapadnoj obali. Podsjetila je na nesposobnost međunarodne zajednice i što je dopuštala u prošlosti, poput slučaja Ruande. Postoji mnogo paralela između današnjice i razdoblja Drugog svjetskog rata. Imamo manje živih svjedoka tragedije, a pitanje položaja žrtava u suvremenom društvu upućuje na sljedeći odgovor: žrtve su dehumanizirane kao i u prošlosti.

Suosjećanje i briga za druge nestaje, riječ „mirotvorci“ nekima je uvredljiva, traje novi utrka u naoružanju, a rat se tretira poput nasilne videoigre.

Jesmo li kao pojedinci doista postali ravnodušni prema užasima rata? Svi smo žrtve rata – izravno ili neizravno. Predložila je razmišljanje o sebi i postavljanje pitanja kakvo društvo želimo živjeti. Na multilateralnim sastancima istaknula je apsolutnu dehumanizaciju gdje se dijelovi svijeta pretvaraju u dječja groblja, a prisutna je potpuna perversija. Upozorila je da će opet biti žrtava i izrazila zabrinutost zbog događaja na Bliskom istoku. U borbi tko će prevladati, zaboravljamo ono što nas čini ljudima.

I dalje se nada da Slovenija ostane oaza mira i zdravog razuma, zemlja mira, solidarnosti i suosjećanja. Zaključila je obraćanjem mlađoj generaciji s glavnim porukom: budite bolji i dopustite da mržnja prestane širiti se.

Pozdrav organizatora

Prof. dr. Ljubica Jelušić, FDV UL

Profesorica Jelušić, kao koordinatorica slovenskog dijela, predstavila je projekt sudionicima. Pozivajući se na predsjednicu Državnog zbora, istaknula je da je na početku projekt izgledao kao pregled povijesti, ali je jasno da su žrtve i danas žrtve suvremenog vremena. Mlađa generacija nosit će odgovornost da povijest i žrtve ne budu zaboravljeni. Najavila je organizatore i nositelje projekta: Marijan Križman (predsjednik Udruge boraca za vrijednosti NOB-a Slovenije – ZZB NOB RS), Franjo Habulin (predsjednik Udruge antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske – SABA RH), Fabio Vallon (predsjednik Nacionalne udruge talijanskih partizana Trst – ANPI VZPI Trst) i Vesna Teršelič (direktorica Documente).

Marijan Križman, predsjednik ZZB NOB RS

Gospodin Križman istaknuo je kulturu ponašanja, opisujući stav prema drugima kao temeljni. Današnja vremena trebaju projekte poput ovog jer se problem ne nalazi u koncentracijskim logorima, već u činjenici da je novi rat i genocid pred nama. Postavio je pitanje potrebe za tolikim žrtvama. Zahvalio je sudionicima projekta i spomenuo motivaciju za provođenje sličnih projekata. Mladu generaciju potaknuo je da usvoje vrijednosti koje ZZB NOB RS zastupa – da nastave napredovati radom, stavom i primjerom kako bi Slovenija ostala slobodna od rata i mržnje.

Franjo Habulin, SABA RH

Zahvalio je svima koji su doprinijeli realizaciji projekta, naglašavajući osnovni princip – približiti temu mladima – što je ostvareno uz pomoć sudjelujućih profesora i partnera ZZB NOB RS, ANPI VZPI i Documente, povezanih prijateljstvom i opredjeljenjem za antifašizam. Istaknuo je vrijednosti poput slobode, jednakosti i socijalne pravde, koje su vodile borbu protiv okupatora, te naglasio potrebu prenijeti ih mladim generacijama. Zaključio je da ratovi imaju iste zakone i posljedice, a kultura sjećanja ima važnu ulogu u tom kontekstu.

Fabio Vallon, predsjednik ANPI VZPI Trst

Naglasio je da tri udruge dugo surađuju na očuvanju vrijednosti antifašizma, koje trenutno preispituje revizionizam. Stoga je kontinuitet u očuvanju antifašističkih vrijednosti ključan.

Vesna Teršelič, direktorica Documenta

Predstavila je projekt u kojem su studenti provodili istraživanja otkrivajući spomenike u svojim gradovima, posjećujući arhive i istražujući priče partizana i drugih žrtava. Nada se daljnjoj suradnji između sveučilišta i organizacija civilnog društva. Podrška Europske unije je ključna. Pozvala je sudionike da prouče istraživanja studenata, jer su izvori inspiracije u promicanju antifašizma i sprječavanju dehumanizacije.

• **PANEL I: „TKO SU BILI ŽRTVE FAŠIZMA I NACIZMA?“**

Prof. emeritus dr. Maca Jogan, FDV UL – Zašto čuvati sjećanja na užase rata?

Profesorica Jogan započela je isticanjem da, iako osoba nije bila živa tijekom određenog događaja, i dalje može imati ispravan stav prema njemu. Bez obzira na proteklo vrijeme, uz raspoložive resurse moguće je uspostaviti stav prema fašizmu i nacizmu i danas.

Prva kategorija žrtava su izravne žrtve: preminuli, ubijeni, poklani. Tijekom Drugog svjetskog rata počinjeni su različiti zločini. Postoji razlika između aktivne i podređene uloge žrtve; ako, kao u slučaju Drugog svjetskog rata, ulogu počinitelja podržava cijeli institucionalni poredak i svi dostupni materijalni sredstva za uništenje, tada se to ne može zanemariti niti izjednačiti naknadno.

Nakon 1990. u Sloveniji, kao i u drugim jugoslavenskim državama, upravo se to dogodilo: razlike su jednostavno izbrisane. To se ne smije dogoditi jer zlo koje je učinjeno, poznato kao Holokaust, nije zahvatilo samo pripadnike jedne zajednice nego i mnoge druge. Kao što je rekao Primo Levi: „Nije lako niti ugodno istraživati ovu provaliju zla, ali vjerujem da se mora učiniti, jer ono što je bilo moguće jučer, može se pokušati opet sutra, i to može utjecati na nas ili našu djecu.“

Obraćajući se studentima, citirala je Alvina Gouldnera: ako se fokusiramo isključivo na tehničke vještine naših studenata i odbacimo svaku odgovornost za njihov moralni osjećaj, jednog dana možemo biti prisiljeni prihvatiti odgovornost za odgoj generacije spremne služiti u budućem Auschwitzu.

Što se tiče onoga što danas svjedočimo, izjavila je da se briše razlika između onih koji su bili članovi pokreta otpora i partizanskih jedinica, pripadnika Oslobođilačkog fronta, i onih koji su surađivali s njemačkim i talijanskim okupatorima. Postoji retorika da su svi bili vojnici, ali to je pojam koji može imati različita značenja. Neki su se borili za domovinu, dok su drugi sustavno i institucionalno surađivali s okupatorima, čiji je cilj bio istrebljenje naroda. Na razini etiketiranja, ta se ključna razlika briše. Glavne mete antikomunizma i revizionizma su partizani i Oslobođilački front.

Sve je ideologija; pitanje je o kakvoj je ideologiji riječ – ideologiji nadljudi i težnji za potčinjavanjem drugih ili ideologiji koju zagovara slovenska nacionalna himna.

Vesna Teršelič, Documenta – Kako istraživati i suočiti se s prošlošću?

Gospođa Teršelič predstavila je metodologiju projekta, koji je rezultat kolektivnog rada Documente. Projekt je proveden između studenata iz Slovenije, Hrvatske i Italije, a fokusirao se na sjećanje na žrtve sukoba 20. stoljeća. Metodologija je kombinirala jednostavne korake: svaki student pripremio je studiju slučaja kombinirajući povijesna istraživanja, terenski rad i intervju. Documenta posjeduje veliku zbirku posebnih sjećanja, više od 500, zapisanih upravo kako bi se očuvala sjećanja na te događaje iz osobne perspektive protagonista. Priče se prenose kroz obitelji, ali i kroz tišinu, koju je potrebno znati slušati. Studenti su istraživali lokalne spomenike, ratne priče i sudbine protagonista, s glavnim istraživačkim pitanjem – kako se danas čuva sjećanje na žrtve i preživjele. Koristili su primarne i sekundarne izvore.

Citirala je riječima studenta Valtera Kolenca s Univerze u Ljubljani: „Samo nekoliko metara od mog doma nalazi se spomenik pored kojeg sam često prolazio na putu do škole, ali nikada nisam pročitao stvarni tekst na spomeniku.“

U Hrvatskoj su mnogi antifašistički spomenici uništeni od 1990-ih, što na sreću nije slučaj u Sloveniji. Međutim, čak i ako spomenik nije uništen, problem nepoznavanja njegove tematike i dalje postoji.

Istraživanje studenata na ovu temu izuzetno je važno. Antifašističke vrijednosti moraju se potvrditi suradnjom istraživača iz civilnih organizacija i udruga za promicanje takvih vrijednosti.

Žana Drimel, FDV UL – Mladi u Auschwitzu

Studentica Žana Drimel u svom je projektu istaknula važnost zapisivanja sjećanja žrtava. Imala je privilegiju istraživati priču svoje prabake Marije, preživjele Auschwitz, koju je zapisala u dnevnik. Nazvala ga je „Izgnanstvo i prokletstvo moje majke i mene“ i pisala ga od početka zarobljeništva 7. srpnja 1942. do povratka kući 30. srpnja 1945.

Početak je bio u zatvoru Stari Pisker u Celju, gdje su politički zatvorenici bili uhvaćeni i pogubljeni u Štajerskoj. Njezin je otac, zbog sudjelovanja u organizaciji NOB-a u okupiranom Rogaškom Slatini, također pogubljen. Nakon toga su premješteni u dvorac Borl, a krajem kolovoza 1942. poslani u Auschwitz.

Marija je navršila dvadeset godina tijekom zatvora, nekoliko godina mlađa od Žane, čiji život tek počinje. Završava školovanje i započinje rad, dok je njezina prabaka već prošla najteže iskustvo u toj dobi. Njeno iskustvo bilo je izuzetno teško i Žana ne želi zamisliti sebe na njezinom mjestu; svakodnevno se budi s akutnim egzistencijalnim pitanjem koje ne može shvatiti. Marija je svakodnevno umirala u logoru: kada je bila zarobljena kao politička zatvorenica, kada je stigla u Auschwitz, kada je teško oboljela i nije dobila medicinsku pomoć, kada je sreća Josefa Mengelea, poznatog kao „Anđeo smrti“, kada je jela neukusnu hranu, svjedočila suicidu, dok su drugi muškarci stajali na električnim žicama i planirali isto...

Stoga je izuzetno teško povući paralele između njihovih života. Ipak, dijelile su iste vrijednosti.

Glavna poruka Žane bila je da mlađa generacija shvaća da je sloboda privilegija, zbog čega su mlađi mnogo proaktivniji u ukazivanju da se Drugi svjetski rat nikada ne smije ponoviti. Zbog toga što nisu ratno iskustvo, strastveno ukazuju na kršenja međunarodnog prava i ljudskih prava danas – te prenose vrijednosti žrtava. Ovo je izuzetno važna tema istraživanja jer sjećanje na Drugi svjetski rat i njegove žrtve ostaje važan faktor u oblikovanju društvenih i političkih rasprava.

PANEL II: „KULTURA SJECANJA“

Dr. Federico Tenca Montini, Italija – Monumentalni krajolik u pograničnim područjima

Dr. Montini istražuje kako gradići na granici u Italiji čuvaju sjećanja na Drugi svjetski rat. Istraživao je povijest Trsta i talijansko-slovenske granice te spomenuo pluralnost političkih aktera u Gorici i Trstu. U regiji Furlanija to nije bio slučaj. Trst i Goricu oslobodile su partizanske snage, dok je provincija Udine oslobođena od strane anglo-američkih snaga. U Italiji oslobođenje na kraju Drugog svjetskog rata nije označilo kraj fašizma.

Predstavio je praksu sknavljenja spomenika s fašističkim simbolima i široko rasprostranjen vandalizam, češće u Trstu nego u Gorici, pri čemu su odgovorni Talijani. Naglasio je da se radi o pojedinačnim aktima, a ne grupnoj akciji.

Prof. Jelka Kokol-Plošinjak, Gimnazija Ptuj – Tko su bili učenici i profesori Gimnazije Ptuj koji su poginuli u Drugom svjetskom ratu?

Profesorica Kokol-Plošinjak, mentorica u kolektivnom projektu Gimnazije Ptuj, opisala je proces projekta u kojem je sudjelovalo trideset šest učenika iz deset razreda, na dobrovoljnoj osnovi. Od veljače do svibnja 2025. istraživali su koji su učenici i profesori iz njihove škole preminuli tijekom Drugog svjetskog rata.

Učenici su sudjelovali na različite načine: neki su prikupljali informacije, drugi obrađivali podatke na računalu, neki su crtali, a jedan je napisao pjesmu „Bojište“. Rezultati projekta predstavljeni su 27. travnja na lokalnom obilježavanju Dana otpora okupatorima te 8. svibnja (Dan Europe) kroz izložbu i komemoraciju.

Istraživanje obuhvaćalo je prikupljanje podataka o 89 preminulih: mjesto rođenja, godina rođenja, mjesto smrti, uzrast, uzrok smrti (većina je ubijena zbog suradnje s partizanima) i dr. Među istaknutijim žrtvama bili su Tone Žnidarič, Maks Bračić, Tone Tomšič, Dušan Jereb, Dr. Maks Kovačič, Tone Šifrer i Mimica Legvart.

Profesorica je opisala da su učenici bili dirnuti projektom i pričama žrtava, a izložba je bila uspješna jer je posjetilo cijelo školu. Veliko postignuće projekta bila je izrada replike spomen-ploče žrtvama, koja je sada smještena u školi.

Tajra Abdaković, FDV UL – Partizanski spomenik i grobnica Drča, Vrhnika

Tajra je istraživala Partizanski spomenik i grobnicu Drča u Vrhniku. Govoreći o grupi partizana koji su se dogovorili podići spomenik svojim poginulim suborcima, istaknula je povezanost vrijednosti, povijesti i identiteta. U ožujku 1946. osnovan je odbor, prikupili su sredstva i izgradili grobnicu do 1949. Spomenik je djelo kipara Borisa Kalina i arhitekta Borisa Koba, a sudjelovali su i Viktor Klobučar, Franc Garhold, Zala Grom i Angela Grom.

Priča je to o zajedničkom projektu, snažna opomena da u teškim vremenima, zbog snažnih vrijednosti, zajednica može nadvladati bol. Tajra je istaknula zajedništvo i brigu za druge, prepoznajući vrijednosti kao ključ. Zaključila je glavnom porukom: društvo koje brine o prošlosti zna graditi budućnost.

Matija Bešter, FDV UL – Što spomenici NOB-a znače mladima?

Student Matija Bešter istraživao je značenje NOB spomenika za mlade. Rad je podijelio u dva dijela: prvo je proučavao spomenik u Besnici kod Kranja koristeći podatke iz Geopedije, Sistoryja i gradskih kronika. Ocrtavao je povijest grada tijekom rata i zaključio da nije bilo mnogo političkih podjela među ljudima, a grad je bio relativno sačuvan od uništavanja, posebno u usporedbi s Dražgošama, koje su Nijemci spalili u odmazdi protiv partizanskih jedinica.

U drugom dijelu intervjuisao je vršnjake u lokalnoj zajednici o njihovom viđenju žrtava i njihovom značenju. Zaključio je da je znanje o lokalnim spomenicima i memorijalima nisko – mladi znaju za njih, ali ne poznaju njihovu povijesnu pozadinu. Cijene žrtve koje su doprinijele slovenskoj državi,

slobodi i budućnosti, i iskazuju empatiju. Sudionici su izrazili želju za detaljnijom obradom teme u školama, ali i za razlikovanjem osjećaja u javnim komemoracijama.

Učenici su primijetili da spomenici sami po sebi ne znače puno ako nisu povezani s osobnom pričom koja snažno odjekuje kod mladih. Veća povezanost priča s vrijednostima antifašizma i današnjeg društva jača razumijevanje i svijest mladih.

Alojzija Židan, profesorica didaktike

Naglasila je važnost kombiniranja mnogih znanosti i novih te tradicionalnih didaktičkih pristupa u podučavanju ovih tema. Posebno je važno jer mlađa generacija primjenjuje ove vrijednosti drugačije od starije.

PANEL III: „MLADA GENERACIJA I VRIJEDNOSTI ANTIFAŠIZMA – PUT NAPRIJED“

Prof. dr. Hrvoje Klasić, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu – Službeni i neslužbeni narativi o (anti)fašizmu u Hrvatskoj

Profesor Klasić (online) govorio je o stavovima u školama prema antifašizmu. Prvi problem je oblik nastave, koji je predug, s obzirom na kraću pažnju mladih. Potrebna je reforma školskog sustava. Spomenuo je nezanimljive udžbenike pretrpane informacijama. Sadržaj nastave ovisi o ciljevima i polazištima – problem je što u hrvatskom društvu ne postoji konsenzus o tome koga obrazovati.

Ako je cilj obrazovati kritičnu osobu, trenutni uvjeti nisu dovoljni. Ako je cilj odgajati poslušne Hrvate – to se postiže. Napomenuo je da se traži da udžbenici govore o „hrvatskim istinama“ i prilagode ih tome. Udžbenici, škole i institucije nisu glavni izvor informacija za mlade; oni su bombardirani informacijama putem društvenih mreža, interneta, deep fake sadržaja i lažnih vijesti.

U kontekstu antifašizma u Hrvatskoj, profesor je istaknuo inverziju umjesto obrazovanja. Situacija u 1990-ima promijenila je interpretaciju cijelog 20. stoljeća; ljudi ga vrednuju kroz prizmu rata 1990-ih. Mladi uče o događajima u Jugoslaviji i partizanima kroz taj kontekst. Jedan aspekt je i nacionalizacija međunarodnog pokreta; partizanski pokret nije bio samo jedinstveni državni pokret – imao je vrhovno vodstvo i borio se za neovisnost svih u Jugoslaviji.

Međutim, u Hrvatskoj se danas odaje počast samo hrvatskim žrtvama. Povijesni događaji teško se razumiju; partizanski pokret ne bi postojao niti bio uspješan bez Komunističke partije, no komunisti su bili manjina u partizanima. Od 1990-ih Hrvati bježe od komunizma i s time od borbi partizana, prikazujući ih kao kriminalce.

Od 1990-ih, hrvatska javnost je više anti-antifašistička: mnogi partizanski spomenici su uništeni, a u retorici se ustaše prikazuju kao heroji i žrtve. Primjećuje se i u pop-kulturi; mladi nemaju problema ići na koncerte izvođača povezane s ustaškim vrijednostima ili ratnim zločincima, kao u slučaju Thompsona i Cece, iako se naginju više lijevoj političkoj opciji.

Profesor je dao prijedloge za poboljšanje školskog sustava: mladi moraju preuzeti ulogu u promicanju antifašizma; trebaju učiti o partizanima kao izvorima inspiracije. Njihove antifašističke borbe nisu protiv Rupnika ili Hitlera, već protiv izazova suvremenog života. Potrebno je uključiti izazove modernog svijeta, donositi nove metode i pristupe kroz koncerte, akcije i druge inicijative koje će sami osmisлити. Svaki sat donosi nove izazove, ali zlo se mora boriti i može se pobijediti.

Odgovori na pitanja sudionika panela

- Uloga Katoličke crkve u Hrvatskoj je zanimljiva – surađivala je s fašistima, ali mnogi su i pomagali partizanima, što je činjenica zbog koje se neki stide. Govori se više o ustašama, koji su se preselili u Argentinu, i onima koji su bili žrtve.
- Kada je riječ o pedagoškom obrazovanju profesora u Hrvatskoj – imaju ga, ali se ne mogu izolirati od društva. Profesor je naglasio da su takvi profesori mainstream i imaju pristup svim medijima.

Nakon profesora Klasića, sudionicima je prikazan video istraživanja slovenskih studenata. Autor videa, **Krištof Jagodić**, objasnio je kako je video pripremljen.

Istraživački projekti studenata

Ian Omerza, FDV UL

Istražio je događaj iz dvadesetak godina prije Drugog svjetskog rata – prve žrtve fašizma u Sloveniji. Djeca u Strunjanu, koja su se igrala pokraj pruge, ubijena su od strane fašista iz nepoznatih razloga. Fokusirao se i na pamćenje tog događaja u lokalnoj zajednici; svaka obitelj čuva sjećanje i suosjeća s ubijenom djecom.

Teja Pečnik, FDV UL – Priča o ukradenoj djeci

Teja je govorila o „ukradenoj djeci“ slovenskih partizana, odvedenoj u Njemačku i Austriju radi germanizacije. Trauma gubitka obitelji, kulture i jezika bila je ogromna; mnoga djeca nikada nisu vraćena kućama. Prvi put je taj pojam upotrijebio publicist Stane Terčak. U svom istraživanju Teja je uključila priču Marije Brlek, koja je preživjela koncentracijski logor Auschwitz kao dijete.

Jakob Metod Lemm, FDV UL

Istražio je Stalag VXIII D u Mariboru, logor za ratne zarobljenike zapadnih saveznika i Sovjetskog Saveza. Prvotno namijenjen za zarobljene vojnike iz zapadnih saveznika, logor je bio reguliran Ženevskom konvencijom, no sovjetski vojnici su bili izuzeti i mnogi su umrli. Naglasio je da se smrt ne smije politizirati.

Bojan Motika, FDV UL

Student iz Bosne i Hercegovine istraživao je spomenik u Zadobrovi Sneberje. Usporedio je uništavanje spomenika u Bosni i Hrvatskoj te ukazao na prisutnost negiranja i revizije povijesti.

Erik Nalić, FDV UL

Istražio je spomenik poginulim partizanima u Gramoznoj jami, gdje su talijanske okupatorske snage pogubile najmanje 185 talaca. Razgovarao je s obiteljima preživjelih i istaknuo utjecaj gubitka na zajednicu.

Djordje Lilkić, FDV UL

Istraživao je priču pukovnika Miloyana Šaranovića, koji je bio poslan u Sloveniju podučavati strategiju partizanskim trupama. Ubijen je u Šumberku i pokopan u Grobnici narodnih heroja.

Turner J.S. Brown, FDV UL

Američki student istraživao je poginule savezničke trupe u Sloveniji, prisustvovao komemoraciji američkih vojnika B-17 „Dark Eyes“ srušenih 19. ožujka 1944.

Vid Palčnik, FDV UL

Student novinarstva savjetovao je kako organizirati komemoracije da budu atraktivnije mlađim generacijama: skraćene, s fokusom na pojedine vrijednosti i uključivanje mladih.

Zaključna razmatranja

Marijan Križman, predsjednik ZZB NOB RS

Okrugli stol dao je mnogo smjernica za budućnost. Istaknuo je važnost istraživanja ranog fašizma na slovenskoj obali prije Drugog svjetskog rata. Dobiveno je mnogo materijala, ključnih poruka i ideja za dijeljenje. Zaključna poruka: „uvjereni ne smiju govoriti uvjerenima“.

Prof. emeritus dr. Maca Jogan, FDV UL

Profesorica je objasnila da je okrugli stol pokazao značaj istraživanja. Istaknula je važnost sveobuhvatnog sjećanja i upozorila na opasnu politizaciju sjećanja od strane onih koji su trenutno na vlasti. Zaključila je: moramo uzeti povijest kao inspiraciju kako se prošlost ne bi ponovila.

IT

Il ruolo e la posizione delle vittime nella società contemporanea Conclusioni della Tavola Rotonda tenutasi a Lubiana il 16 giugno 2025

Discorso introduttivo di benvenuto

Prof. Dr. Samo Uhan, Vice-Direttore della FDV UL

Il Vice-Direttore ha dato il benvenuto a tutti i presenti e ha sottolineato la complessità dei tempi attuali, come è sempre stato. La storia e la memoria giocano un ruolo importante in un mondo in cui l'umanità oscilla tra odio da una parte ed empatia e riflessione dall'altra. Poiché non siamo in grado di ascoltare tutte le voci e i segnali, è importante parlare delle cose e chiamarle con il loro vero nome. Viviamo in tempi in cui il fascismo sta tornando, e alcuni uomini d'affari parlano di tali idee con lo stesso ardore negli occhi. Può sembrare che la neutralità fredda sia la soluzione, ma non è così. Dobbiamo impegnarci nella ricerca della verità, poiché non tutto è relativo. Il fascismo è il male assoluto.

Discorso cerimoniale

Mag. Urška Klakočar Zupančič, Presidente dell'Assemblea Nazionale della Repubblica di Slovenia

La Presidente dell'Assemblea Nazionale della Repubblica di Slovenia ha ricordato ai partecipanti che l'epoca della Seconda Guerra Mondiale rappresenta il periodo più oscuro della storia. Fu una tragedia inconcepibile, le cui origini risalgono ben prima dell'attacco alla Polonia e che fu resa possibile dalla crescita dei movimenti estremisti. Conflitti locali e comportamenti espansionisti ne preannunciarono il verificarsi. Il periodo della Seconda Guerra Mondiale fu inoltre segnato dall'impotenza della comunità internazionale. La storia è la nostra insegnante e il mondo attuale non è immune a simili eventi, poiché la politica globale e locale è definita da una retorica aggressiva. Per gli interessi delle grandi potenze, le Nazioni Unite sono bloccate e non possono adottare misure, mentre alcuni Paesi addirittura agiscono contro le organizzazioni internazionali.

In Medio Oriente, siamo testimoni di atti genocidari, della morte di civili e bambini, di un espansionismo caratterizzato dall'ampliamento degli insediamenti israeliani in Cisgiordania. Ha ricordato l'incapacità della comunità internazionale e ciò che ha permesso in passato, come nel caso del Rwanda. Ci sono molti paralleli da tracciare tra oggi e il periodo della Seconda Guerra Mondiale. Abbiamo meno testimoni viventi della tragedia, e la domanda sul ruolo delle vittime nella società contemporanea porta alla seguente risposta: le vittime sono disumanizzate come in passato. Compassione e cura per gli altri stanno affondando, la parola "pacificatori" risulta offensiva per alcuni, una nuova corsa agli armamenti è in corso e la guerra viene trattata come un videogioco violento.

Siamo davvero diventati indifferenti agli orrori della guerra? Siamo tutti vittime della guerra – direttamente o indirettamente. Ha invitato a riflettere su se stessi e a chiedersi in che tipo di società vogliamo vivere. Nei vertici multilaterali, ha sottolineato la disumanizzazione assoluta, dove parti del mondo vengono trasformate in cimiteri di bambini e dove domina la perversione totale. Ha avvertito che ci saranno nuovamente vittime e ha espresso preoccupazione per gli eventi in Medio Oriente. Nella lotta su chi prevarrà, dimentichiamo ciò che ci rende umani.

Ha continuato a sperare in una Slovenia come oasi di pace e buon senso, un Paese di pace, solidarietà e compassione. Ha concluso rivolgendosi alle nuove generazioni con il messaggio principale: essere migliori e fermare la diffusione dell'odio.

Saluti dagli organizzatori

Prof. Dr. Ljubica Jelušič, FDV UL

La Prof.ssa Jelušič, coordinatrice per la parte slovena, ha illustrato il progetto ai partecipanti. Riferendosi alla Presidente dell'Assemblea Nazionale, ha sottolineato che inizialmente il progetto sembrava scavare nella storia, ma è chiaro che le vittime lo sono anche dei tempi attuali. La nuova generazione porterà la responsabilità di fare in modo che la storia e le vittime non vengano dimenticate. Ha annunciato gli organizzatori e i promotori del progetto: Marijan Križman (Presidente

dell'Associazione dei Combattenti per i Valori del Movimento di Liberazione Nazionale della Slovenia – ZZB NOB RS), Franjo Habulin (Presidente dell'Associazione dei Combattenti e Antifascisti della Repubblica di Croazia – SABA RH), Fabio Valon (Presidente dell'Associazione Nazionale Partigiani Italiani Trieste – ANPI VZPI Trieste) e Vesna Teršelič (Direttrice di Documenta).

Marijan Križman, Presidente ZZB NOB RS

Il Sig. Križman ha evidenziato la cultura del comportamento, descrivendo l'atteggiamento verso gli altri come fondamentale. I tempi attuali richiedono progetti come questo, poiché il tema non si trova solo nei campi di concentramento, ma nel fatto che una nuova guerra e un nuovo genocidio sono imminenti. Ha messo in dubbio la necessità di avere tante vittime. In tal senso, ha ringraziato i partecipanti del progetto e ha espresso la motivazione a realizzare progetti simili. Rivolgendosi alla giovane generazione, augura loro di adottare i valori che ZZB NOB RS rappresenta, cioè continuare a progredire attraverso il lavoro, l'atteggiamento e l'esempio, affinché la Slovenia rimanga libera dalla guerra e dall'odio.

Franjo Habulin, SABA RH

Ringraziando tutti coloro che hanno contribuito alla realizzazione del progetto, ha evidenziato il principio fondamentale del progetto: avvicinare il tema ai giovani – obiettivo raggiunto grazie ai professori partecipanti e ai partner ZZB NOB RS, ANPI VZPI e Documenta, tutti uniti dall'amicizia e dalla caratterizzazione antifascista. Sottolineando i valori di libertà, uguaglianza e giustizia sociale che hanno guidato la lotta contro le forze occupanti, ha insistito sulla necessità di trasmetterli alla nuova generazione. Ha concluso con il messaggio che le guerre hanno le stesse leggi e le stesse conseguenze, e che la cultura della memoria ha un ruolo importante in questo contesto.

Fabio Vallon, Presidente ANPI VZPI Trieste

Il Sig. Vallon ha sottolineato che le tre associazioni cooperano da tempo per preservare i valori dell'antifascismo, oggi oggetto di revisionismo. Per questo la continuità nella conservazione dei valori antifascisti è importante.

Vesna Teršelič, Direttrice Documenta

La Sig.ra Teršelič ha illustrato il progetto in cui gli studenti hanno realizzato ricerche scoprendo monumenti nei loro paesi, visitando archivi e indagando le storie dei partigiani e delle altre vittime. Ha auspicato ulteriori collaborazioni tra università e organizzazioni della società civile. Il sostegno dell'Unione Europea è cruciale. Ha esortato i partecipanti a leggere le ricerche degli studenti, che sono fonte di ispirazione nella promozione dell'antifascismo e nella prevenzione della disumanizzazione.

PANEL I: “CHI ERANO LE VITTIME DEL FASCISMO E DEL NAZISMO?”

Prof. Emerita Dr. Maca Jogan, FDV UL – Perché preservare la memoria degli orrori della guerra?

La Prof.ssa Jogan ha iniziato dicendo che, anche se non si è vissuto un certo evento, è possibile assumere un atteggiamento corretto nei suoi confronti. Indipendentemente dal tempo trascorso, con le risorse disponibili è possibile comprendere il Fascismo e il Nazismo ancora oggi.

La prima categoria di vittime sono quelle dirette: i morti, gli uccisi, i massacrati. Durante la Seconda Guerra Mondiale furono compiute numerose atrocità. Esiste una differenza tra il ruolo attivo e quello subordinato della vittima; se, come fu durante la Seconda Guerra Mondiale, il ruolo del carnefice è sostenuto dall'intero ordine istituzionale e da tutti i mezzi materiali disponibili per la distruzione, non si può ignorarlo né equipararlo a posteriori. Dopo il 1990, in Slovenia, come in altri Paesi dell'ex Jugoslavia, questo è esattamente ciò che è accaduto: le differenze sono state semplicemente cancellate. Questo non deve accadere, perché il male compiuto, comunemente noto come Olocausto, ha colpito non solo i membri di una comunità, ma anche molte altre. Come disse Primo Levi, «Non è facile né piacevole esplorare questo abisso di male, ma credo che sia necessario, perché ciò che è stato possibile ieri può essere tentato di nuovo domani, e può riguardare noi o i nostri figli».

Rivolgendosi agli studenti, ha citato Alvin Gouldner: se ci concentriamo esclusivamente sulle competenze tecniche dei nostri studenti e rifiutiamo ogni responsabilità per il loro senso morale, un giorno potremmo essere costretti ad assumercene la responsabilità, avendo cresciuto una generazione pronta a servire in un futuro Auschwitz.

Riguardo a ciò che osserviamo oggi, ha affermato che la distinzione tra chi faceva parte del movimento di resistenza e delle unità partigiane, membri del Fronte di Liberazione, e chi collaborava con le forze occupanti tedesche e italiane, viene cancellata ed equiparata. Si diffonde la retorica secondo cui erano tutti soldati, ma questo concetto può avere significati diversi: alcuni combattevano per la patria, altri collaboravano sistematicamente con gli occupanti, il cui obiettivo era sterminare la nazione. A livello di etichettatura, questa differenza essenziale viene quindi cancellata. I principali bersagli dell'anticomunismo e del revisionismo sono i Partigiani e il Fronte di Liberazione.

Tutto è ideologia; la questione è che tipo di ideologia sia: quella dei superuomini e della sottomissione degli altri, o quella sostenuta dall'inno nazionale sloveno.

Vesna Teršelič, Documenta – Come ricercare e confrontarsi col passato

La Sig.ra Teršelič ha illustrato la metodologia del progetto, frutto del lavoro collettivo di Documenta. Il progetto è stato realizzato tra studenti di Slovenia, Croazia e Italia, concentrandosi sulla memoria delle vittime dei conflitti del XX secolo. La metodologia prevedeva semplici passi: ogni studente preparava uno studio di caso combinando ricerca storica, lavoro sul campo e interviste. Documenta possiede una vasta collezione di memorie speciali, oltre 500, registrate per preservare la memoria di questi eventi dal punto di vista personale dei protagonisti. Le storie vengono tramandate attraverso le famiglie, ma anche attraverso il silenzio, che bisogna saper ascoltare. Gli studenti hanno studiato monumenti locali, storie

di guerra e destini dei protagonisti, con la domanda principale: come viene preservata la memoria di vittime e sopravvissuti nel mondo odierno. Hanno utilizzato fonti primarie e secondarie.

Ha citato le parole dello studente Valter Kolenc dell'Università di Lubiana: «A pochi metri da casa mia c'è un monumento che passavo spesso sulla strada per la scuola, ma non avevo mai letto il testo scritto sul monumento». In Croazia molti memoriali antifascisti sono stati distrutti dagli anni '90, cosa che fortunatamente non è avvenuta in Slovenia. Tuttavia, anche se il monumento non viene distrutto, rimane il problema di non conoscerne il contenuto.

La ricerca degli studenti su questo tema è estremamente importante. I valori antifascisti devono essere confermati attraverso la cooperazione tra ricercatori, organizzazioni civili e associazioni che promuovono tali valori.

Žana Drimel, FDV UL – I giovani nel campo di Auschwitz

L'studentessa Žana Drimel ha sottolineato l'importanza di registrare le memorie delle vittime. Ha avuto il privilegio di ricercare la storia della sua bisnonna Marija, sopravvissuta ad Auschwitz, e di registrarla in un diario. Lo ha intitolato «*Il mio e il mio esilio maledetto*», scrivendo dall'inizio della sua prigionia il 7 luglio 1942 fino al ritorno a casa il 30 luglio 1945. La narrazione inizia con la prigionia a Stari Pisker, carcere di Celje, dove venivano catturati e giustiziati prigionieri politici in Stiria. Suo padre, a causa della partecipazione all'organizzazione del Movimento di Liberazione Nazionale a Rogaška Slatina occupata, fu anch'egli giustiziato. Successivamente furono trasferiti al Castello di Borl e alla fine di agosto 1942 inviati ad Auschwitz.

Marija compì vent'anni durante la prigionia, pochi anni in meno dell'età di Žana, la cui vita sta solo iniziando. La sua esperienza è stata estremamente difficile, e Žana non vuole immaginarsi al suo posto; svegliarsi ogni giorno con una domanda esistenziale acuta è qualcosa che non riesce a comprendere. Marija moriva ogni giorno nel campo: al momento della cattura come prigioniera politica, all'arrivo ad Auschwitz, quando si ammalava senza cure mediche, quando incontrava Josef Mengele, noto come «Angelo della Morte», quando mangiava il cibo scadente, quando assisteva a suicidi, quando un uomo si lanciava su un filo elettrificato e loro pensavano di fare lo stesso. Per questo è estremamente difficile fare paralleli tra le loro vite. Tuttavia, condividevano gli stessi valori.

Žana ha trasmesso il messaggio principale: la giovane generazione è consapevole che la libertà è un privilegio, motivo per cui è più proattiva nel sottolineare che eventi come la Seconda Guerra Mondiale non devono mai ripetersi. Essendo privi di esperienza diretta della guerra, sono più appassionati nel richiamare l'attenzione sulle violazioni del diritto internazionale e dei diritti umani oggi, trasmettendo i valori delle vittime. Questo tema di ricerca è importante, poiché la memoria della Seconda Guerra Mondiale e delle sue vittime rimane un fattore cruciale nella formazione dei dibattiti sociali e politici. I giovani sono profondamente turbati dalla politicizzazione delle vittime, poiché non sono gravati da questo peso oggi, né dovrebbero esserlo. La memoria selettiva e l'uso della storia a fini politici sono finalizzati solo a dividere la società. Le vittime non devono essere usate come strumenti di dispute

politiche, poiché un atteggiamento così irrispettoso ne nega dignità e umanità, strumentalizzando la loro morte.

Ksenija Kraljevska, FDV UL – Eroi di guerra e di pace

Ksenija proviene dalla Macedonia del Nord e ha riflettuto su chi siano i nostri eroi, su come vengano visti in Slovenia e in Macedonia. Ha concentrato la sua ricerca sugli eroi di guerra a Lubiana e su come venga commemorata la loro eredità.

I soggetti principali del suo lavoro sono stati:

- Edvard Kardelj: ricordato spesso per il lavoro politico, ma durante la guerra la sua acume strategica e chiarezza ideologica aiutarono a strutturare la resistenza in tutta la Jugoslavia. La sua eredità è stata politicizzata e ridotta al ruolo post-bellico.
- Milan Česnik: giovane combattente partigiano, entrato nel Fronte di Liberazione e organizzatore di azioni di sabotaggio. Non ha visto una Lubiana liberata.
- Malči Belič e Vida Janežič, due giovani combattenti: entrambe hanno sostenuto il Fronte di Liberazione a modo loro. Ksenija ha citato le ultime parole di Vida Janežič: «Noi siamo le fondamenta su cui sarà costruito un nuovo mondo».

Ha condotto un sondaggio tra i suoi coetanei sloveni e macedoni. I risultati sono stati chiari: in entrambi i Paesi, la maggioranza dei giovani ritiene che queste personalità non siano sufficientemente onorate oggi. Attribuiscono questa negligenza al divario generazionale, ai sistemi educativi e all'assenza di racconti sugli eroi nel discorso pubblico. Entrambi i gruppi hanno fornito risposte sorprendentemente simili: è necessaria un'educazione più interattiva e multimediale, visite a musei e siti commemorativi e cerimonie imparziali che si concentrino sulle storie individuali. È responsabilità dei giovani continuare il lavoro di chi non c'è più, assicurando che il loro coraggio non venga ridotto a un solo paragrafo ma continui a vivere.

Žan Črnič, FDV UL – Leader in pace, esiliati in guerra: Dr. Juro Adlešič

Žan Črnič ha parlato della storia del suo antenato Juro Adlešič, sindaco di Lubiana dal 1935 al 1942, ingiustamente etichettato come collaboratore. Ha spiegato i suoi risultati: primo rifugio per donne, costruzione del cimitero Žale, acquisto del terreno per il Castello di Lubiana, realizzando il sogno di Plečnik di farne un'acropoli slovena, creazione del Consiglio Sociale Supremo, lotta alla disoccupazione, riduzione della mendicizia, istituti per cittadini soli, scuole e mense per bambini, difesa legale gratuita di apicoltori, registrazione della più antica registrazione audio di cantanti popolari, creazione del Premio Plečnik, affrontare le questioni dell'emigrazione, costruzione di abitazioni sociali, Biblioteca Nazionale Universitaria, mercato di Lubiana e altro.

Žan ha sottolineato che Adlešič fu il primo funzionario post-partito e che la polizia politica riconobbe che sceglieva i collaboratori in base alle competenze e non all'affiliazione politica.

Riguardo al suo trattamento post-bellico, spiegò che, secondo il diritto internazionale, consegnò le chiavi della città all'occupante, ma si oppose fermamente alla nomina di un vicesindaco italiano, chiedendo più volte il congedo e fu poi sostituito da Leon Rupnik. Dopo l'assassinio di Marko Natlačen, entrò in esilio all'estero. Nel 1946 fu condannato a un anno di lavori forzati, perdita dei diritti civili per cinque anni e confisca dei beni, non per reato politico ma per collaborazione con gli occupanti. Tre anni prima della morte tornò dagli Stati Uniti in Slovenia, dove morì in povertà. Žan lo descrive come vittima politica, sottolineando l'importanza di promuovere politiche di coesione sociale in tempi di polarizzazione.

PANEL II: "CULTURA DELLA MEMORIA"

Dr. Federico Tenca Montini, Italia – Paesaggio monumentale nelle aree di confine

Il Dr. Montini ha presentato le sue ricerche su come le città di confine in Italia preservano la memoria della Seconda Guerra Mondiale. Ha studiato la storia di Trieste e del confine italo-sloveno, citando la pluralità di attori politici a Gorizia e Trieste. Nella regione del Friuli questa pluralità non era presente. Trieste e Gorizia furono liberate dalle forze partigiane, mentre la provincia di Udine fu liberata dalle forze anglo-americane. In Italia, la Liberazione alla fine della Seconda Guerra Mondiale non segnò la fine del fascismo. Montini ha evidenziato la pratica di profanazione dei monumenti con simboli fascisti e il vandalismo diffuso, più frequente a Trieste che a Gorizia, con responsabilità individuali degli italiani.

Prof.ssa Jelka Kokol-Plošinjak, Liceo di Ptuj – Chi erano gli studenti e i docenti del Liceo di Ptuj morti nella Seconda Guerra Mondiale?

La Prof.ssa Kokol-Plošinjak ha descritto il processo del progetto collettivo del Liceo di Ptuj in collaborazione con ZZB NOB Ptuj, a cui hanno partecipato volontariamente 36 studenti di dieci classi. Da febbraio a maggio 2025 hanno ricercato gli studenti e i docenti deceduti durante la Seconda Guerra Mondiale. Gli studenti hanno partecipato in vari modi: alcuni raccoglievano informazioni, altri le elaboravano al computer, alcuni realizzavano disegni, e uno ha scritto una poesia intitolata *Bojišče* (Il Campo di Battaglia). I risultati del progetto sono stati presentati il 27 aprile durante la commemorazione locale del Giorno della Resistenza contro gli occupanti e l'8 maggio per la Giornata dell'Europa, con mostre e cerimonie.

La ricerca ha compreso la raccolta di informazioni sugli 89 deceduti, statistiche sui luoghi di nascita, anni di nascita, luoghi di morte, età, cause della morte (la maggior parte uccisa per collaborazione con i Partigiani), e altro. Alcune vittime più prominenti erano Tone Žnidarič, Maks Bračič, Tone Tomšič, Dušan Jereb, Dr. Maks Kovačič, Tone Šifrer e Mimica Legvart.

Gli studenti sono stati profondamente colpiti dai racconti delle vittime. Un grande risultato del progetto è stata la creazione di una copia di una targa commemorativa dei defunti, ora collocata all'interno della scuola.

Tajra Abdaković, FDV UL – Monumento e Tomba di Drča, Vrhnika

Tajra Abdaković ha studiato il Monumento e la Tomba dei Partigiani di Drča a Vrhnika. Raccontando la storia di un gruppo di partigiani che si impegnò a costruire un monumento ai compagni deceduti dopo la guerra, ha evidenziato l'intersezione tra valori, storia e identità. Nel marzo 1946 fu istituito un comitato, che raccolse risorse e costruì la tomba entro il 1949. Il monumento è opera dello scultore Boris Kalin e dell'architetto Boris Kobe, ma persone come Viktor Klobučar, Franc Garhold, Zala Grom e Angela Grom contribuirono alla realizzazione, assicurandosi che nessuno fosse dimenticato.

Ha sottolineato il senso di comunità e cura reciproca, concludendo che una società capace di prendersi cura del passato sa anche come costruire il futuro.

Matija Bešter, FDV UL – Cosa significano i monumenti del Movimento di Liberazione Nazionale per i giovani

Matija Bešter ha studiato il significato dei monumenti della NOB per i giovani. Il suo lavoro si divide in due parti: nella prima ha studiato il monumento a Besnica vicino a Kranj, analizzando dati da Geopedia, Sistory e dai registri del paese. Ha esaminato la storia del paese durante la guerra, notando che vi erano poche divisioni politiche e pochi danni, nonostante la vicinanza a Dražgoše, incendiata come rappresaglia dai tedeschi contro i partigiani.

Nella seconda parte ha intervistato coetanei locali sul significato dei monumenti e delle vittime. I risultati hanno mostrato che la conoscenza dei monumenti locali è bassa: i giovani li conoscono, ma non ne conoscono i dettagli. Sono grati alle vittime, considerate fondamentali per la libertà e il futuro della Slovenia, e mostrano empatia. Gli intervistati auspicano una maggiore attenzione al tema nelle scuole. I monumenti, di per sé, hanno poco valore se non collegati a storie personali che parlino ai giovani. I ragazzi sarebbero più coinvolti se le storie mostrassero come i valori antifascisti siano rilevanti oggi.

Intervento dei partecipanti al panel

Alojzija Židan, docente di didattica: È importante combinare più discipline e approcci didattici, nuovi e tradizionali, nell'insegnamento di questi temi. I giovani interpretano questi valori in modo diverso rispetto agli adulti.

PANEL III: “La Nuova Generazione e i Valori dell’Antifascismo – La Strada da Seguire”

Prof. Dr. Hrvoje Klasić, Facoltà di Filosofia, Università di Zagabria – Narrazioni Ufficiali e Non Ufficiali su (Anti)Fascismo in Croazia

Il Professor Klasić (online) ha parlato degli atteggiamenti nelle scuole verso l’antifascismo. Il primo problema riguarda la forma delle lezioni, che sono troppo lunghe, considerando la minore capacità di attenzione dei giovani. È necessaria una riforma del sistema scolastico. Il Professore ha menzionato i libri di testo poco interessanti e sovraccarichi di informazioni. Il contenuto dell’insegnamento dipende dagli obiettivi e dal punto di partenza; il problema è che non c’è consenso nella società croata su chi educare. Se l’obiettivo è educare una persona critica, le condizioni attuali non funzioneranno. Se l’obiettivo è formare croati obbedienti, allora funzionano. Ha detto che i libri di testo croati dovrebbero parlare delle “verità croate” e essere adattati a questo. Ha aggiunto che libri di testo, scuole e istituzioni non sono la principale fonte di informazione per i giovani, i quali sono bombardati da informazioni attraverso i social network, internet, deep fake e creazione di fake news.

Nel contesto dell’antifascismo in Croazia, ha parlato di inversione invece che di educazione. La situazione negli anni ’90 ha cambiato il significato dell’intero XX secolo; la popolazione valuta l’intero secolo attraverso la lente della guerra degli anni ’90. Sono educati sugli eventi della Jugoslavia e dei Partigiani attraverso questa lente. Un aspetto è anche la nazionalizzazione del movimento internazionale; non esisteva solo un movimento partigiano di uno stato, tutti avevano una leadership suprema unica e combattevano per l’indipendenza di tutti in Jugoslavia. Tuttavia, in Croazia vengono onorati solo i morti croati. Un fatto storico difficile da comprendere; il movimento partigiano non sarebbe esistito e non avrebbe avuto successo senza il Partito Comunista, ma i comunisti nei Partigiani erano una minoranza. Dagli anni ’90, i croati stanno fuggendo dal Comunismo e con esso dalle lotte partigiane, rappresentandoli come criminali. Sono molto più tolleranti verso gli Ustascia (Movimento Fascista in Croazia durante la Seconda Guerra Mondiale) e ne parlano più nel contesto delle stragi post-belliche.

La realtà croata è la seguente: negli anni ’90 l’antifascismo è stato incluso nella Costituzione, tuttavia in pratica il pubblico croato è più anti-antifascista, come si vede dal fatto che molti monumenti partigiani sono stati demoliti, e nella retorica degli Ustascia considerati eroi e vittime. Lo vediamo nella pop-culture; i giovani non hanno problemi ad andare a concerti di persone legate ai valori degli Ustascia o a criminali di guerra, come nel caso di Thompson (cantante croato) e Ceca (cantante serba), anche se tendono politicamente verso l’opzione di sinistra.

Ha dato indicazioni su come il sistema educativo può migliorare: i giovani devono assumere un ruolo guida nell’antifascismo; devono imparare dai Partigiani come fonte d’ispirazione. Tuttavia, le loro battaglie antifasciste non sono contro Rupnik o Hitler, ma contro le sfide della loro vita. Dobbiamo pensare a cosa affrontano e rappresentano oggi i Fascisti. Dobbiamo includere le sfide del mondo

moderno, portare nuovi metodi e approcci tramite concerti, azioni e altri eventi, che loro stessi concepiranno. Qui ha sottolineato che ogni ora porta nuove sfide, ma il male deve essere combattuto e può essere sconfitto.

Risposte alle domande dei partecipanti del panel:

- Il ruolo della Chiesa Cattolica in Croazia è interessante: hanno collaborato con i fascisti, ma molti hanno anche aiutato nella lotta partigiana, un fatto di cui si vergognano. Parlano più degli Ustascia, che si trasferirono in Argentina e delle loro vittime.
- Sulla questione se gli insegnanti in Croazia abbiano una formazione pedagogica adeguata – ce l'hanno, ma non possono essere isolati dalla società. Ha anche sottolineato che professori come lui sono nel mainstream e hanno accesso a tutti i media.

Dopo il Professor Klasić, è stato proiettato un video della ricerca degli studenti sloveni ai partecipanti. L'autore del video, Krištof Jagodic, ha spiegato come è stato preparato. Il tavolo rotondo è proseguito con le brevi presentazioni dei progetti degli studenti.

Ian Omerza, FDV UL

Lo studente Ian ha ricercato un evento accaduto circa due decenni prima della Seconda Guerra Mondiale; le prime vittime del Fascismo in Slovenia. Bambini a Strunjan, che giocavano vicino alla ferrovia, furono uccisi dai Fascisti per motivi sconosciuti. Il suo altro focus era sulla memoria dell'evento, ancora viva nella comunità locale fino ad oggi. Nelle interviste con i residenti, ha scoperto che ogni famiglia che vive lì mantiene la memoria di questo evento ed empatizza con i bambini uccisi, poiché tutti hanno vissuto il Fascismo. Questo tema è molto discusso nelle scuole primarie locali e una commemorazione dell'evento si tiene ogni anno.

Teja Pečnik, FDV UL

Teja ha parlato della storia dei Bambini Rubati. Erano figli dei Partigiani sloveni, rapiti dalle famiglie dagli occupanti nazisti. I bambini furono collocati in istituti educativi speciali e in famiglie affidatarie in Germania e Austria per germanizzarli, per distruggere i loro legami con le radici slovene. Il trauma di perdere la famiglia, la cultura e la lingua è inimmaginabile. Molti non furono mai restituiti alle famiglie e al luogo d'origine, poiché erano troppo piccoli. Il termine "bambini rubati" fu introdotto per la prima volta dal pubblicista Stane Terčak, descrivendo questo come uno degli aspetti più tragici della politica nazista verso gli sloveni. Nella sua ricerca, ha incluso la storia di Marija Brlek, sopravvissuta a un campo di concentramento nazista da bambina e successivamente ritornata nella sua terra.

Il Castello di Borl era un campo di raccolta per prigionieri politici e deportati durante la Seconda Guerra Mondiale. Lì, le famiglie venivano separate e si decideva chi sarebbe stato deportato, chi avrebbe perso i genitori e chi avrebbe avuto la propria identità cancellata. Dopo la guerra, divenne rifugio per orfani della Guerra Civile Greca.

Nina Svetina, FDV UL

Nina ha ricercato la storia di un giovane Partigiano chiamato Marjan Štoka. Nel 1944, il quindicenne Marjan si unì ai Partigiani durante la mobilitazione nel villaggio di Prosek. Due giorni dopo fu catturato dai tedeschi e brutalmente torturato per ottenere informazioni sui suoi compagni d'armi. Non diede alcuna informazione e, di conseguenza, fu impiccato a un palo telegrafico e infine fucilato. Questa storia è importante per tutti gli abitanti del villaggio: il suo monumento si trova lungo la strada principale e tutti vengono ricordati della sua storia passando per il villaggio. Per questa ricerca, Nina ha parlato con un'anziana signora, corriere dei Partigiani, che aveva sedici anni all'epoca e conosceva Marjan. Ha sottolineato che questa è una storia di coraggio.

Jakob Metod Lemm, FDV UL

Jakob ha ricercato il campo di concentramento Stalag VXIII D a Maribor, che era un campo di internamento nazista per prigionieri di guerra catturati soldati, ufficiali e sottufficiali della Coalizione Alleata Occidentale e dell'Unione Sovietica. Era originariamente destinato alla cattività dei soldati alleati occidentali, soggetti alle disposizioni della Convenzione di Ginevra sul Trattamento dei Prigionieri di Guerra e registrati presso la Croce Rossa. Tuttavia, i soldati dell'Armata Rossa furono esclusi dalle disposizioni della Convenzione di Ginevra, poiché l'Unione Sovietica non era uno stato firmatario. I prigionieri sovietici ricevettero quindi il peggior trattamento e molti morirono. Il campo è mantenuto grazie alle donazioni di investitori privati e della Federazione Russa. Jakob ha sottolineato che le morti non devono essere politicizzate.

Bojan Motika, FDV UL

Bojan Motika è uno studente della Bosnia ed Erzegovina. Ha ricercato un monumento vicino al suo appartamento a Zadobrova Sneberje. Passava quotidianamente davanti al monumento, ma non conosceva il suo contesto. Ha contattato un uomo la cui madre collaborava con i Partigiani ed era quindi un obiettivo per nazisti e collaboratori. La sua ricerca ha riguardato anche le storie delle persone i cui nomi erano sul monumento.

Essendo originario della Bosnia ed Erzegovina, Bojan ha evidenziato che, rispetto alla Slovenia, i monumenti in Bosnia vengono distrutti, come in Croazia. La negazione e la revisione della storia è prevalente. Come ha affermato il Professor Klasić, gli eventi degli anni '90 hanno cambiato l'immagine della Seconda Guerra Mondiale. In Bosnia non si parla di persone come l'effendi Muhamed Šefket, che salvò più di mille vicini serbi nel 1942, bersagli degli Ustascia. Bojan ha concluso affermando che non dobbiamo contare le celle rosse delle vittime.

Erik Nalić, FDV UL

Erik ha ricercato il monumento dei Partigiani caduti a Gramozna jama, dove le forze occupanti italiane eseguirono almeno 185 ostaggi. Parlando con i familiari di Aleš Stanovnik, ha scoperto che le famiglie hanno avuto difficoltà a far fronte a tali perdite e volevano evidenziare come una tale perdita abbia colpito tutti i sopravvissuti. Nella scuola primaria, percorrendo il Sentiero della Memoria e della Fratellanza, passavano davanti a questo monumento.

Djordje Lilkić, FDV UL

Anche soldati di altre nazionalità hanno combattuto per la libertà del territorio sloveno. Lo studente Djordje, originario del Montenegro, ha ricercato la storia del Colonnello Milovan Šaranović, inviato dalla sua terra in Slovenia per insegnare strategia alle truppe di resistenza. Fu ucciso a Šumberk ed è sepolto nella Tomba degli Eroi Nazionali, accanto ad altri Partigiani sloveni come Franc Rozman – Stane e Boris Kidrič. Una caserma a Bežigrad, Lubiana, portava il suo nome, ma è stata demolita. In Montenegro ne esiste ancora una. Il Ministero della Difesa sloveno ha donato al Ministero della Difesa montenegrino sette cannoni in onore delle vittime comuni cadute nella lotta per la liberazione dell'intero paese.

Turner J.S. Brown, FDV UL

Anche truppe delle forze alleate morirono sul suolo sloveno. Nel Giorno dell'Amicizia Sloveno-Americana, lo studente Brown (nativo degli Stati Uniti) ha partecipato alla commemorazione in onore delle truppe cadute del bombardiere B-17 chiamato *Dark Eyes*, soldati americani abbattuti il 19 marzo 1944 nel villaggio di Andraž nad Polzelo. Ha sottolineato il tema principale della cerimonia: unità. Ha invocato amicizia, solidarietà, impegno e rispetto per i fatti oggettivi senza politicizzare la morte delle vittime.

Vid Palčnik, FDV UL

Vid studia giornalismo e ha molta esperienza nel condurre cerimonie e commemorazioni, organizzate dalle associazioni dei veterani nell'area di Kozjansko. Ha fornito consigli su come rendere le commemorazioni più attrattive per le giovani generazioni, accorciandole, concentrandosi su valori specifici ogni anno e includendo i giovani nel programma.

Osservazioni Conclusive:

Marijan Krizman, Presidente di ZZB NOB RS

Il tavolo rotondo ha fornito molti spunti su come andare avanti. Ha accolto con favore i numerosi aspetti della ricerca, incluso il primo Fascismo nella Regione Litorale Slovena anche prima della Seconda Guerra Mondiale. Durante questo evento e progetto sono stati acquisiti molti materiali, messaggi chiave e idee da condividere con altri. Ha concluso con il messaggio principale che i convinti non devono parlare ai convinti.

Prof.ssa Emerita Dr.ssa Maca Jogan, FDV UL

La Professoressa Jogan ha spiegato che questo tavolo rotondo ha mostrato il grande significato della ricerca. Ha sottolineato l'importanza della memoria comprensiva e ha messo in guardia contro la pericolosa politicizzazione dei ricordi degli eventi passati da parte di chi è al potere oggi. Ha concluso che dobbiamo prendere la storia come fonte d'ispirazione affinché non si verifichi una ripetizione del passato.

Vloga in položaj žrtev v sodobni družbi
Zaključki okrogle mize, ki je potekala v Ljubljani, 16. junija 2025

Uvodni nagovor

Prof. dr. Samo Uhan, prodekan FDV UL

Prodekan je prisotne pristrčno pozdravil in poudaril kompleksnost današnjih časov, kot je bila vedno. Zgodovina in spomin igrata pomembno vlogo v svetu, kjer človeštvo na eni strani nagiba k sovraštvu, na drugi pa k sočutju in refleksiji. Ker ne moremo slišati vseh glasov in znakov, je pomembno, da o stvareh govorimo in jih poimenujemo, kakršne so. Živimo v času, ko fašizem znova narašča, ko podjetniki izražajo take ideje s pravim žarom v očeh. Zdi se, da je hladna nevtralnost prava pot, a temu ni tako. Zavezani moramo biti iskanju resnice, saj ni vse relativno. Fašizem je absolutno zlo.

Slovesni nagovor

Mag. Urška Klakočar Zupančič, predsednica Državnega zbora Republike Slovenije

Predsednica Državnega zbora Republike Slovenije je udeležence spomnila, da je obdobje druge svetovne vojne najtemnejše obdobje zgodovine. Bila je nepredstavljiva tragedija, ki se je začela dolgo pred napadom na Poljsko in je bila omogočena z vzponom ekstremističnih gibanj. Lokalni konflikti in ekspanzionistična vedenja so nakazovala njeno prihajajočnost. Obdobje druge svetovne vojne je bilo tudi zaznamovano s nemočjo mednarodne skupnosti. Zgodovina je naš učitelj, današnji svet pa ni imun na podobne pojave, saj globalna in lokalna politika oblikuje agresivna retorika. Zaradi interesov največjih sil so Združeni narodi paralizirani in ne morejo sprejemati ukrepov, medtem ko nekatere države celo izvajajo ukrepe proti mednarodnim organizacijam.

Na Bližnjem vzhodu smo priča genocidnim dejanjem, smrti civilistov in otrok, ekspanzionizmu, ki ga zaznamuje širitev izraelskih naselbin na Zahodnem bregu. Spomnila je na nesposobnost mednarodne skupnosti in na to, kar je dopuščala v preteklosti, kot je bil primer Ruande. Med današnjim časom in obdobjem druge svetovne vojne je mogoče vzpostaviti številne vzporednice. Živih prič tragedije je manj, vprašanje o položaju žrtev v sodobni družbi pa kaže na naslednji odgovor: žrtve so dehumanizirane, tako kot v preteklosti. Sočutje in skrb za druge se izgubljata, beseda »mirovtvorci« je za nekatere žaljiva, poteka nova tekma v oboroževanju, vojna pa se obravnava kot nasilna videoigra.

Ali smo kot posamezniki res postali indiferentni do grozot vojne? Vsi smo žrtve vojne – neposredno ali posredno. Predlagala je razmislek o sebi in vprašanje, v kakšni družbi želimo živeti. Na multilateralnih srečanjih izpostavlja absolutno dehumanizacijo, kjer deli sveta postajajo otroška pokopališča in prisotna je popolna perversnost. Opozorila je, da bodo žrtve spet, in izrazila zaskrbljenost zaradi dogajanja na Bližnjem vzhodu. V boju za prevlado pozabljamo, kaj nas dela človeške.

Še naprej upa na Slovenijo kot oazo miru in zdrave pameti, državo miru, solidarnosti in sočutja. Zaključila je z nagovorom mlajši generaciji z glavnim sporočilom: biti boljši in preprečiti širjenje sovraštva.

Pozdrav organizatorjev

Prof. dr. Ljubica Jelušič, FDV UL

Profesorica Jelušič je kot koordinatorka za slovensko stran udeležencem predstavila projekt. Nanašajoč se na predsednico Državnega zbora je poudarila dejstvo, da se je sprva zdelo, da projekt pregleduje zgodovino, vendar je jasno, da so žrtve tudi žrtve sodobnih časov. Mlajša generacija bo nosila odgovornost, da zgodovina in žrtve ne bodo pozabljene. Napovedala je organizatorje in nosilce projekta: Marijan Križman (predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije – ZZB NOB RS), Franjo Habulin (predsednik Zveze antifašističnih borcev in antifašistov Republike Hrvaške – SABA RH), Fabio Vallon (predsednik Nacionalne zveze italijanskih partizanov Trst – ANPI VZPI Trst) in Vesna Teršelič (direktorica Documente).

Marijan Križman, predsednik ZZB NOB RS

Gospod Križman je poudaril kulturo vedenja in opisal odnos do drugih kot temeljnega. Današnji čas potrebuje projekte, kot je ta, saj predmet ni najti v koncentracijskih taboriščih, ampak v dejstvu, da je nova vojna in genocid tik pred nami. Postavil je vprašanje po potrebi po tolikih žrtvah. V zameno se je zahvalil udeležencem projekta in omenil motivacijo za izvajanje podobnih projektov. Mlajši generaciji želi, da bi sprejeli vrednote, ki jih zastopa ZZB NOB RS, to je, da nadaljujejo napredek skozi delo, odnos in zgled, da bo Slovenija ostala brez vojne in sovraštva.

Franjo Habulin, SABA RH

Nagovarjajoč in zahvaljujoč se vsem, ki so prispevali k realizaciji projekta, je izpostavil glavno načelo za prijavo projekta – približati tematiko mlajšim – kar je bilo doseženo s pomočjo sodelujočih profesorjev in partnerjev ZZB NOB RS, ANPI VZPI in Documenta, vse povezano z prijateljstvom in značilnostjo do antifašizma. Poudarjajoč vrednote, kot so svoboda, enakost in socialna pravičnost, ki so vodile boj proti okupacijskim silam, je izpostavil potrebo po prenašanju teh vrednot na mlajšo generacijo. Zaključil je z mislijo, da imajo vojne enake zakone in enake posledice, in da ima kultura spomina v tem kontekstu pomembno vlogo.

Fabio Vallon, predsednik ANPI VZPI Trst

Gospod Vallon je poudaril, da tri zveze že dolgo sodelujejo pri ohranjanju vrednot antifašizma, ki je trenutno predmet revizionizma. Zato je pomembna kontinuiteta pri ohranjanju antifašističnih vrednot.

Vesna Teršelič, direktorica Documenta

Gospa Teršelič je predstavila projekt, v katerem so študenti realizirali svoje raziskovalne projekte z odkrivanjem spomenikov v svojih rojstnih krajih, obiskovanjem arhivov in raziskovanjem zgodb partizanov in drugih žrtev. Upanje ima za nadaljnje sodelovanje univerz in civilnodružbenih organizacij. Podpora Evropske unije je ključnega pomena. Udeležence je pozvala, naj preberejo raziskave študentov, saj so vir navdiha pri spodbujanju antifašizma in preprečevanju dehumanizacije.

PANEL I: »KDO SO BILI ŽRTVE FAŠIZMA IN NACIZMA?«

Prof. emeritus dr. Maca Jogan, FDV UL, Zakaj ohranjati spomine na grozote vojne?

Profesorica Jogan je začela z besedami, da tudi če nekdo ni bil živ ob določenem dogodku, lahko vseeno zavzame ustrezen odnos do njega. Ne glede na pretečen čas je z razpoložljivimi viri mogoče to vzpostaviti tudi danes do fašizma in nacizma.

Prva kategorija žrtev so neposredne žrtve, umrli, umorjeni, pobiti. Med drugo svetovno vojno so bila storjena različna grozodelstva. Obstaja razlika med aktivno vlogo in podrejeno vlogo žrtve; če je bila vloga storilca, kot je bilo v času druge svetovne vojne, podprta s celotnim institucionalnim redom in vsemi razpoložljivimi materialnimi sredstvi uničenja, potem tega ni mogoče spregledati in izenačiti post festum. Po letu 1990 se je v Sloveniji, kot tudi v drugih jugoslovanskih državah, prav to zgodilo: razlike so bile preprosto izbrisane. To se ne sme zgoditi, ker je zlo, ki je bilo storjeno, kar se običajno imenuje holokavst, prizadelo ne le člane ene skupnosti, temveč še mnoge druge. Kot je dejal Primo Levi: »Ni lahko ali prijetno raziskovati to brezno zla, vendar verjamem, da se mora to storiti, ker je to, kar je bilo mogoče včeraj, lahko poskušano ponovno jutri, in to nas lahko prizadene ali naše otroke.«

Nagovarjajoč študente je citirala besede Alvina Gouldnerja, da če se bomo osredotočili izključno na tehnične spretnosti naših študentov in zavrnilo kakršnokoli odgovornost za njihov moralni čut, bomo morda nekoč prisiljeni prevzeti odgovornost, da smo vzgojili generacijo, pripravljeno služiti v prihodnjem Auschwitzu.

Glede tega, kar smo priča danes, je povedala, da se briše razlika med tistimi, ki so bili člani odporiškega gibanja in partizanskih enot, ki so bili člani Osvobodilne fronte, in tistimi, ki so sodelovali z nemškimi in italijanskimi okupacijskimi silami. Obstaja retorika, da so bili vsi vojaki, vendar je to koncept, ki ima lahko različne pomene. Nekateri so se borili za svojo domovino, medtem ko so drugi sistematično in institucionalno sodelovali z okupatorji, katerih cilj je bil uničenje naroda. Na ravni označevanja je ta bistvena razlika tako izbrisana. Glavni cilji antikomunizma in revizionizma so partizani in Osvobodilna fronta.

Vse je ideologija; vprašanje je, kakšna ideologija je to, ali je to ideologija nadčlovekov in nagnjenost k podrejanju drugih, ali je to ideologija, ki jo zagovarja slovenska državna himna.

Vesna Teršelič, Documenta, Kako raziskovati in soočati se s preteklostjo?

Gospa Teršelič je predstavila metodologijo projekta, ki je rezultat kolektivnega dela Documente. Projekt je potekal med študenti iz Slovenije, Hrvaške in Italije ter se osredotočal na spomin na žrtve konfliktov v 20. stoletju. Metodologija je združevala preproste korake; vsak študent je pripravil študijo primera, ki je združevala zgodovinsko raziskavo, terensko delo in intervjuje. Documenta ima veliko zbirko posebnih spominov, več kot 500, posnetih prav z namenom ohranjanja spominov na te dogodke iz osebne perspektive protagonistov. Zgodbe se prenašajo skozi družine, pa tudi skozi tišino, ki jo je treba znati poslušati. Študenti so raziskovali lokalne spomenike, vojne zgodbe in usode protagonistov, z glavnim raziskovalnim vprašanjem, kako je spomin na žrtve in preživele ohranjen v današnjem svetu. Uporabljali so primarne in sekundarne vire.

Navedla je besede študenta Valtra Kolenca z Univerze v Ljubljani, ki je v svoji raziskavi zapisal: »Le nekaj metrov od mojega doma je spomenik, mimo katerega sem pogosto hodil na pot v šolo, vendar nisem nikoli prebral dejanskega besedila na samem spomeniku.« Na Hrvaškem je bilo od 1990-ih veliko protifašističnih spomenikov uničenih, kar pa na srečo ni primer v Sloveniji. Vendar pa tudi če spomenik ni uničen, je problem nepoznavanja njegove tematike še vedno prisoten.

Študentske raziskave o tej temi so izjemno pomembne. Antifašistične vrednote je treba potrditi s sodelovanjem raziskovalcev iz civilnih organizacij in združenj za promocijo teh vrednot.

Žana Drimel, FDV UL, Mladina v koncentracijskem taborišču Auschwitz

Študentka Žana Drimel je v svojem projektu poudarila pomen beleženja spominov žrtev. Imela je privilegij raziskovati zgodbo svoje prababice Marije o preživetju v Auschwitzu, ki jo je zapisala v dnevnik. Naslovila ga je »Izgnanstvo in prekletstvo moje matere in mene« in ga napisala od začetka njenega ujetništva 7. julija 1942 do prihoda domov 30. julija 1945. Začne se z njenim zaprtjem v Starem Piskerju, zaporu v Celju, kjer so bili politični zaporniki zajeti in usmrčeni v Štajerski. Tudi njen oče je bil zaradi sodelovanja v organizaciji NOB v okupirani Rogaški Slatini usmrčen. Nato so jih premestili na grad Borl in konec avgusta 1942 poslali v koncentracijsko taborišče Auschwitz.

Marija je med ujetništvom dopolnila dvajset let, kar je nekaj let mlajše od Žane, katere življenje se šele začelja. Žana zaključuje izobraževanje, začelja delati, medtem ko je prababica že pri tej starosti preživela najtežje izkušnje svojega življenja. Njena izkušnja je bila izjemno težka in Žana si ne želi postaviti v njene čevlje; vsakodnevno prebujanje z akutnim eksistencialnim vprašanjem je nekaj, česar ne more razumeti. Marija je vsak dan v taborišču umrla; ko je bila zajeta kot politična zapornica; ko je prispela v Auschwitz; ko je zbolela in ni prejela medicinske pomoči; ko je srečala Josefa Mengeleja, znanega kot »Angel smrti« (bil je nacistični poveljnik medicinskega oddelka v Auschwitzu, kjer je izvajal grozljive medicinske preglede na živih ljudeh); ko je jedla bruhanje; ko sta ona in mati priča samomoru; ko je moški skočil na električno ograjo in sta razmišljali, da bi storili enako. Zato je izredno težko vzpostaviti vzporednice med njenim in Žaninim življenjem. Vendar so delili enake vrednote.

Žana je posredovala glavno sporočilo, in sicer da je mlajša generacija zavedajoča se, da je svoboda privilegij, kar je ravno razlog, da je mlajša generacija veliko bolj aktivna pri opozarjanju, da se nekaj takega kot druga svetovna vojna ne sme ponoviti. Prav zato, ker niso izkusili vojne, so bolj strastni pri opozarjanju na kršitve mednarodnega prava in človekovih pravic danes – ter pri prenašanju vrednot žrtev. To je pomembna raziskovalna tema, saj spomin na drugo svetovno vojno in njene žrtve ostaja pomemben dejavnik pri oblikovanju družbenih in političnih razprav – družbeni in politični diskurzi ogrožajo razumevanje zgodovine žrtev druge svetovne vojne. Mlade strašljivo moti politizacija teh žrtev, ker niso obremenjeni s tem v tem obdobju in tudi ne bi smeli biti. Selektivni spomin in uporaba zgodovine za današnje politične cilje sta izjemno zastarela, z edini namen razdeliti družbo. Žrtve ne smejo biti uporabljene kot orodje v političnih sporih, in ta neprimeren odnos do njih zanika njihovo dostojanstvo in človečnost ter instrumentalizira njihovo smrt.

Ksenija Kraljevska, FDV UL, Heroji vojne in miru

Ksenija prihaja iz Severne Makedonije in razmišlja o tem, kdo so naši heroji, kako gledamo heroje v Sloveniji in kako jih gledajo v Makedoniji. Osredotočila se je na raziskovanje vojaških junakov v Ljubljani in vprašanje, ali se njihova zapuščina ustrezno obeležuje.

Glavne osebe njenega dela so bile:

- Edvard Kardelj: pogosto spominjan zaradi političnega dela, vendar je med vojno njegova strateška preudarnost in ideološka jasnost pomagala oblikovati strukturo odpornišтва po vsej Jugoslaviji. Njegova zapuščina je bila politizirana in pogosto zmanjšana na njegovo povojno politično vlogo.
- Milan Česnik: mlad partizanski borec, ki se je pridružil Osvobodilni fronti in organiziral sabotažne akcije. Ni doživel osvobodjene Ljubljane.
- Malči Belič in Vida Janežič, dve mladi borki: obe sta pomagali Osvobodilni fronti na svoj način. Ksenija je citirala Vida Janežič zadnje besede: »Mi smo temelj, na katerem bo zgrajen nov svet.«

Ksenija je izvedla raziskavo med svojimi slovenskimi in makedonskimi vrstniki. Rezultati so bili jasni: v obeh državah večina mladih meni, da te osebnosti danes niso dovolj čaščene. To zanemarjanje pripisujejo generacijskemu razkoraku, izobraževalnim sistemom in odsotnosti zgodb o junakih v javnem diskurzu. Obe skupini sta podali presenetljivo podobne odgovore: potrebujemo več interaktivnega in multimedijskega izobraževanja, obiske muzejev in spominskih mest ter nepristranske spominske slovesnosti, osredotočene na zgodbe posameznikov. Odgovornost mladih je, da nadaljujejo delo tistih, ki nas več niso, in da zagotovijo, da njihova pogum ne bo zmanjšan na en odstavek, temveč živi naprej.

Žan Črnič, FDV UL, Voditelji v miru, izgnanci v vojni – Dr. Juro Adlešič

Žan Črnič je spregovoril o zgodbi svojega prednika Jura Adlešiča, ki je bil župan Ljubljane od 1935 do 1942 in ki je bil po njegovem mnenju nepravilno označen za kolaboranta. Začel je z razlago njegovih dosežkov: Adlešič je bil odgovoren za prvo žensko zavetišče. Zgradil je pokopališče Žale, kupil zemljišče za Ljubljanski grad, s čimer je uresničil Plečnikov san o tem, da postane slovenska akropola, ustanovil Vrhovni socialni svet, se ukvarjal z brezposelnostjo, odpravil prosjačenje mladoletnikov in omejil prosjačenje starejših, ustanovil institucijo za osamljene državljane, zgradil otroška zavetišča in šolske kuhinje, brezplačno zastopal čebelarje iz Litije v čebelarški zadevi, posnel najstarejši avdio posnetek ljudskih pevcev, ustanovil Plečnikovo nagrado (Jože Plečnik je bil svetovno znani arhitekt), se ukvarjal z vprašanji emigracije, sponzoriral drugo vojno ladjo jugoslovanske vojske »Ljubljana«, odprl Park Navlje, zgradil socialna stanovanja in študentske domove, zgradil Narodno univerzitetno knjižnico, Ljubljansko tržnico in še več.

Žan je povedal, da je bil Adlešič prvi postpartijski uradnik, in celo politična policija je priznala, da je sodelavce izbiral glede na njihove sposobnosti, ne politično pripadnost.

Glede njegovega povojnega obravnavanja je pojasnil, da je v skladu z mednarodnim pravom predal ključne mesta okupatorju, vendar se je tudi močno uprl imenovanju italijanskega namestnika župana, večkrat prosil za odstavitev in bil nato zamenjan z Leonom Rupnikom. Po atentatu na Marka Natlačena je odšel v izgnanstvo v tujino. Po vojni je bil obravnavan kot kolaborant, zato se ni vrnil v Jugoslavijo. Leta 1946 je bil obsojen na zapor, eno leto prisilnega dela, izgubo državljanskih pravic za obdobje petih let in zaplembo premoženja. Ni bil obtožen političnega kaznivega dejanja, temveč sodelovanja z okupatorji. Tri leta pred smrtjo se je vrnil iz Združenih držav v Slovenijo, kjer je umrl v revščini.

Žan ga opisuje kot politično žrtev. Povedal je, da je v času, ko je družba polarizirana, še posebej pomembno prizadevanje za politike, ki spodbujajo socialno kohezijo. Osredotoča se na postpartizanstvo, pristop, ki presega tradicionalne politične delitve in se osredotoča na sodelovanje.

PANEL II: »KULTURA SPOMINA«

Dr. Federico Tenca Montini, Italija, Monumentalna krajina na mejnih območjih

Raziskave dr. Montinija se osredotočajo na to, kako mejna mesta v Italiji ohranjajo spomine na drugo svetovno vojno. Raziskoval je zgodovino Trsta in italijansko-slovenske meje ter omenil pluralnost političnih akterjev v Gorici in Trstu. V regiji Furlanija to ni bil primer. Trst in Gorica sta bili osvobojeni s strani partizanskih enot, provinca Udine pa z anglo-ameriški silami. V Italiji osvoboditev ob koncu druge svetovne vojne ni pomenila konca fašizma. Montini je predstavil prakso vandalizma in desecracije spomenikov s fašističnimi simboli. Več tega je bilo v Trstu kot v Gorici, za kar so bili odgovorni Italijani. Poudaril je, da gre za individualna dejanja in ne za skupinski trud.

Prof. Jelka Kokol-Plošinjak, Gimnazija Ptuj, Kdo so bili učenci in učitelji Gimnazije Ptuj, ki so umrli med drugo svetovno vojno?

Profesorica Kokol-Plošinjak, profesorica in mentorica učencem pri projektu Ptuj, je opisala potek projekta na Gimnaziji Ptuj v sodelovanju z ZZB NOB Ptuj, v katerem je prostovoljno sodelovalo šestintrideset učencev iz desetih razredov. Od februarja do maja 2025 so raziskovali, kdo so bili umrli učenci in profesorji njihove šole med drugo svetovno vojno. Udeleženci so sodelovali na različne načine, nekateri so iskali informacije, drugi pomagali pri računalniški obdelavi podatkov, nekateri so ustvarjali risbe, eden je celo napisal pesem z naslovom Bojišče. Rezultati njihovega projekta so bili predstavljeni 27. aprila na občinski slovesnosti ob dnevu upora proti okupatorjem in 8. maja (dan Evrope) v obliki razstave in slovesnosti, kjer so učenci predstavili svoja odkritja.

Njihova raziskava je vključevala zbiranje informacij o osemindesetih umrlih. Zbrali so statistike o krajih rojstva, letnicah rojstva, krajih smrti, starosti, vzrokih smrti (večina jih je bila ubita zaradi sodelovanja s partizani) in še več. Nekateri izmed bolj znanih žrtev, ki so jih raziskovali, so bili Tone Žnidarič, Maks Bračič, Tone Tomšič, Dušan Jereb, dr. Maks Kovačič, Tone Šifrer in Mimica Legvart.

Opisala je, da so bili učenci ganjeni nad projektom in zgodbami žrtev, razstava pa je bila uspešna (celotna šola je obiskala otvoritev razstave). Velik dosežek projekta je bila izdelava kopije spominske plošče žrtev, ki ima zdaj prostor znotraj njihove šole.

Tajra Abdaković, FDV UL, Partizanski spomenik in grobnica Drča, Vrhnika

Tajra Abdaković je raziskovala Partizanski spomenik in grobnico Drča v Vrhniku. Govoreč o zgodbi skupine partizanov, ki so po vojni sklenili pakt, da postavijo spomenik padlim tovarišem, je izpostavila preplet vrednot, zgodovine in identitete. Marca 1946 je bil ustanovljen odbor. Zbrali so sredstva in do leta 1949 zgradili grobnico. Spomenik je delo kiparja Borisa Kalina in arhitekta Borisa Kobetka; vendar so k realizaciji obljube, da ne bo nihče pozabljen, prispevali tudi plemeniti ljudje, kot so Viktor Klobučar (ki je izkopal ostanke svojih tovarišev in jih ponovno pokopal), Franc Garhold, Zala Grom in Angela Grom.

Gre za zgodbo o skupnem projektu, ganljivo opominjanje, da je skupnost v težkih časih zaradi močnih vrednot uspela preseči bolečino, in zgodbo o zavezi borbenih tovarišev, da bodo skrbeli drug za drugega. Tajra je izpostavila povezanost in skrb za druge, pri čemer je prepoznala vrednote kot ključne. Zaključila je z glavnim sporočilom, da družba, ki zna skrbeti za preteklost, zna zgraditi prihodnost.

Matija Bešter, FDV UL, Kaj spomeniki NOB pomenijo mladim?

Študent Matija Bešter je raziskoval pomen NOB spomenikov za mlade. Njegovo delo je bilo razdeljeno na dva dela; v prvem je raziskoval spomenik v Besnici pri Kranju, uporabljal podatke iz Geopedije, Sistory in mestne kronike. Predstavil je zgodovino kraja med vojno in ugotovil, da ni bilo veliko političnih delitev med ljudmi ter da je kraj utrpel malo škode, še posebej glede na bližino Dražgoš, ki so jih Nemci za maščevanje partizanskih enot požgali.

V drugem delu je opravil intervjuje z vrstniki na lokalnem območju o tem, kako gledajo na žrtve in kaj zanje pomenijo. Ugotovil je, da je poznavanje lokalnih spomenikov in memorialov nižje – mladi jih poznajo, vendar ne dovolj o njihovi vsebini. So hvaležni žrtvam, ki pripisujejo zasluge za slovensko državo, svobodo in prihodnost, ter sočustvujejo z njimi. Anketiranci so izrazili željo po bolj podrobni obravnavi teme v šolah, pa tudi različen odnos do slovesnosti. Slovesnosti v šolah vidijo kot nekaj pozitivnega, enako pa ne velja za slovesnosti, kot je vsakoletna Dražgoška, saj je pomembno, kako se o teh temah govori. To dolgoročno vpliva na razumevanje mladih. Spomeniki sami po sebi ne pomenijo veliko, če niso povezani z osebnimi zgodbami, ki imajo veliko moč, da nagovorijo mlade. Pozornost mladih bi bila boljša, če bi se zgodbe povezale s tem, kako se vrednote antifašizma nanašajo na sedanjost in zakaj so zanje pomembne. Vrednota, da je vojna slaba, je internalizirana, druge vrednote pa izgubljajo na pomenu.

Prispevek poslušalcev panela:

Alojzija Židan, profesorica didaktike: Pomembno je združevati različne vede in nove ter tradicionalne didaktične pristope pri poučevanju te tematike. Še posebej, ker mlajša generacija te vrednote uresničuje drugače kot starejša.

PANEL III: »MLAJŠA GENERACIJA IN VREDNOTE ANTIFAŠIZMA – POT NAPREJ«

Prof. dr. Hrvoje Klasić, Filozofska fakulteta, Univerza v Zagrebu, Uradni in neuradni narativi o (anti)fašizmu na Hrvaškem

Profesor Klasić (spletno) je govoril o odnosih v šolah do antifašizma. Prva težava je oblika pouka, ki je predolga glede na krajšo pozornost mladih. Potrebna je reforma šolskega sistema. Profesor je omenil nezanimive učbenike, preobremenjene z informacijami. Vsebina pouka je odvisna od ciljev in izhodišča; težava je, da v hrvaški družbi ni soglasja, koga izobraziti. Če je cilj izobraziti kritično osebo, trenutni pogoji ne bodo delovali. Če je cilj vzgajati poslušne Hrvate, bodo delovali. Omenil je, da je bilo rečeno, da naj učbeniki govorijo o hrvaških resnicah in se temu prilagodijo. Dodal je, da učbeniki, šole in institucije niso glavni vir informacij za mlade, saj so bombardirani z informacijami prek socialnih omrežij, interneta, deepfakeov in ustvarjanja lažnih novic.

V kontekstu antifašizma na Hrvaškem je govoril o inverziji namesto izobraževanja. Situacija v 1990-ih je spremenila pomen celotnega 20. stoletja; ljudje ocenjujejo celo stoletje skozi prizmo vojne v 1990-ih. O dogodkih Jugoslavije in partizanov so izobraženi prek tega. Eden od vidikov je tudi nacionalizacija mednarodnega gibanja; ni bilo samo enotnega državnega partizanskega gibanja, imeli so eno vrhovno vodstvo in se borili za neodvisnost vseh v Jugoslaviji. Vendar pa na Hrvaškem častijo le hrvaške smrti. Zgodovinski dejstvo, ki ga je težko razumeti; partizanskega gibanja ne bi bilo in ne bi bilo uspešno brez Komunistične partije, vendar so bili komunisti v partizanih manjšina. Od 1990-ih Hrvati bežijo od komunizma in s tem tudi od partizanskih bojev, ki jih prikazujejo kot kriminalce. So veliko bolj tolerantni do Ustašev (fašistično gibanje na Hrvaškem med 2. svetovno vojno) in o njih govorijo bolj v kontekstu pobjenih pobjen.

Hrvaška realnost je naslednja: v 1990-ih je bil antifašizem vključen v Ustavo, vendar je hrvaška javnost v praksi bolj anti-antifašistična, kar se kaže v tem, da je bilo veliko partizanskih spomenikov porušenih, v retoriki Ustašev kot junakov in žrtev. To vidimo v pop-kulturi; mladi nimajo težav, da gredo na koncerte ljudi, povezanih z ustaškimi vrednotami ali vojnih zločincev, kot v primeru Thompsona (hrvaški pevec) in Cece (srbska pevka), čeprav so bolj nagnjeni k levi politični opciji.

Podal je prispevek o tem, kako se lahko izobraževalni sistem izboljša: mladi morajo prevzeti vodilno vlogo v antifašizmu; morajo se učiti o partizanih kot navdihu. Njihove antifašistične bitke pa niso proti Rupniku ali Hitlerju, temveč proti izzivom, v katerih živijo. Moramo razmisliti, s čim se danes ukvarjajo fašisti in kaj predstavljajo. Moramo vključiti izzive sodobnega sveta, prinesiti nove metode in pristope preko koncertov, akcij in drugih načinov, ki jih bodo razvili sami. Tu je poudaril, da vsak trenutek prinaša nove izzive, vendar se zlu mora nasprotovati in ga je mogoče premagati.

Odgovori na vprašanja poslušalcev panela:

- Vloga Katoliške cerkve na Hrvaškem je zanimiva; sodelovali so s fašisti, vendar so mnogi tudi pomagali v partizanskem boju, kar je dejstvo, za katerega se sramujejo. Pogovarjajo se bolj o Ustašah, ki so se preselili v Argentino, in tistih, ki so bili žrtve. Na vprašanje, ali imajo učitelji na Hrvaškem ustrezno pedagoško izobrazbo – jo imajo, vendar se ne morejo izolirati od družbe. Omenil je tudi, da so profesorji, kot je on, glavni tok in imajo dostop do vseh medijev.

Po profesorju Klasiću je bil udeležencem predvajan video raziskave slovenskih študentov. Avtor videa Krištof Jagodic je podal pojasnilo o pripravi videa. Okrogla miza se je nadaljevala s kratkimi predstavitvami študentskih projektov.

Ian Omerza, FDV UL

Študent Ian je raziskoval dogodek, ki se je zgodil približno dve desetletji pred drugo svetovno vojno; prve žrtve fašizma v Sloveniji. Otroci v Strunjanu, ki so se igrali ob železniški progi, so bili ustreljeni s strani fašistov iz neznanega razloga. Njegov drugi poudarek je bil na spominu na dogodek, ki je še danes živ v lokalni skupnosti. V svojih intervjujih z domačini je ugotovil, da vsaka družina, ki tam živi, ohranja spomin na ta dogodek in sočustvuje z umrlimi otroki, saj so vsi doživeli fašizem. Ta tema je zelo obravnavana v lokalnih osnovnih šolah, vsako leto pa se priredi slovesnost v spomin na dogodek.

Teja Pečnik, FDV UL

Teja je govorila o zgodbi Odtetih otrok. To so bili otroci slovenskih partizanov, ki so jih nacistični okupatorji odteli od njihovih družin. Otroci so bili nameščeni v posebne vzgojne ustanove in pri rejniških družinah v Nemčiji in Avstriji, da bi jih germanizirali, uničili njihovo povezavo s slovenskimi koreninami. Travma izgube družin, kulture in jezika je nepredstavljiva. Veliko jih nikoli ni bilo vrnjenih družinam in kraju izvora, saj so bili premladi, ko se je to zgodilo. Izraz odteti otroci je prvi uvedel publicist Stane Terčak, ki je to opisal kot enega najbolj tragičnih vidikov nacistične politike do Slovencev. V svoji raziskavi je vključila zgodbo Marije Brlek, ki je preživela nacistični koncentracijski tabor kot dojenček in se kasneje vrnila v domovino.

Grad Borl je bil zbirni tabor za politične zapornike in deportirance med drugo svetovno vojno. Tam so bile družine ločene, odločalo se je, kdo bo deportiran, kdo bo izgubil starše in čigova identiteta bo izbrisana. Po vojni je postal zatočišče za sirote iz grške državljanske vojne.

Nina Svetina, FDV UL

Nina je raziskovala zgodbo mladega partizana Marjana Štoke. Leta 1944 se je petnajstletni Marjan pridružil partizanom med mobilizacijo partizanov v vasi Prosek. Dva dni kasneje so ga ujeli Nemci in brutalno mučili za informacije o svojih tovariših. Ni izdal nobene informacije in posledično so ga obesili na telegrafski drog in nazadnje ustrelili. Ta zgodba je pomembna za vse vaščane – njegov spomenik stoji ob glavni cesti, in vsi, ki prehajajo skozi vas, se spomnijo njegove zgodbe. Za to je Nina

govorila s starejšo gospo, kurirko partizanov, ki je bila takrat stara šestnajst let in je poznala Marjana. Poudarila je, da gre za zgodbo o pogumu.

Jakob Metod Lemm, FDV UL

Jakob je raziskoval koncentracijski tabor Stalag VXIII D v Mariboru, ki je bil nacistični tabor za vojne ujetnike za ujetnike vojakov, oficirjev in podoficirjev iz Zahodne zavezniške koalicije in Sovjetske zveze. Sprva je bil namenjen zadrževanju ujetih zahodnih zavezniških vojakov, kar je spadalo pod določila Ženevske konvencije o obravnavi vojnih ujetnikov in so jih registrirali pri Rdečem križu. Sovjetski vojaki pa so bili izključeni iz določil Ženevske konvencije, saj Sovjetska zveza ni bila podpisnica. Sovjetski vojni ujetniki so posledično prejeli najslabše ravnanje in mnogi so umrli. Tabor se vzdržuje iz donacij zasebnih vlagateljev in Ruske federacije. Jakob je poudaril, da smrti ne bi smeli politizirati.

Bojan Motika, FDV UL

Bojan Motika je študent iz Bosne in Hercegovine. Raziskoval je spomenik blizu svoje stanovanjske hiše v Zadobrovi Sneberje. Spomenik je vsak dan prehajal, a ni poznal ozadja. Obrnil se je na moža, katerega mati je sodelovala s partizani in je bila zato cilj nacistov in kolaborantov. Njegova raziskava je bila tudi o zgodbah ljudi, imenovanih na spomeniku.

Kot oseba iz Bosne in Hercegovine je Bojan poudaril, da se v primerjavi s Slovenijo spomeniki v Bosni uničujejo, podobno kot na Hrvaškem. Negacija in revizionizem zgodovine sta prevladujoča. Kot je povedal profesor Klasić, so dogodki v 1990-ih spremenili sliko druge svetovne vojne. V Bosni ne govorijo o ljudeh, kot je effendi Muhamed Šefket, ki je leta 1942 rešil več kot tisoč svojih srbskih sosedov, ki so bili tarče Ustašev. Bojan je zaključil z opozorilom, da rdečih celic žrtev ne smemo šteti.

Erik Nalić, FDV UL

Erik je raziskoval spomenik padlim partizanom v Gramozni jami, kjer so italijanske okupatorske sile usmrtili vsaj 185 talcev. V pogovoru s člani družine Aleša Stanovnika je ugotovil, da imajo družine težave pri soočanju s takšnimi izgubami in želeli so izpostaviti, kako je takšna izguba vplivala na vse preživele. V osnovni šoli so ob Hoji spomina in prijateljstva hodili mimo tega spomenika.

Djordje Lilkić, FDV UL

Za svobodo slovenskih ozemelj so se borili tudi vojaki drugih narodnosti. Študent Djordje, rojen v Črni gori, je raziskoval zgodbo polkovnika Milovana Šaranovića, ki je bil poslan iz domovine v Slovenijo, da bi učil strategijo odporniške enote. Bil je ubit v Šumberku in pokopan v Grobnico narodnih junakov, skupaj z drugimi slovenskimi partizani, kot sta Franc Rozman – Stane in Boris Kidrič. Baraka v Bežigradu, Ljubljana je bila po njem poimenovana, a je bila kasneje porušena. V Črni gori še stoji baraka po njem; Ministrstvo za obrambo Slovenije je ministrstvu za obrambo Črne gore podarilo sedem topov v čast skupnim žrtvam, ki so padle v boju za osvoboditev celotne države.

Turner J.S. Brown, FDV UL

Tudi enote zaveznikov so padle na slovenskih tleh. Ob dnevu slovensko-ameriškega prijateljstva je študent Brown (iz ZDA) obiskal slovesnost v čast padlim enotam B-17 bombardirca z imenom Dark Eyes, ameriškim vojakom, ki so bili 19. marca 1944 v vasi Andraž nad Polzelo podvrženi padcu. Poudaril je glavno temo slovesnosti – enotnost. Pozval je k prijateljstvu, solidarnosti, zavzetosti in spoštovanju objektivnih dejstev brez politizacije smrti žrtev.

Vid Palčnik, FDV UL

Vid študira novinarstvo in ima veliko izkušenj pri vodenju slovesnosti in obeležij, ki jih organizirajo veteranska društva na območju Kozjanskega. Dal je nasvete, kako narediti slovesnosti bolj privlačne za mlajše generacije, tako da jih skrajša, se osredotoči na specifične vrednote vsako leto in vključi mlade v program.

Zaključne besede:

Marijan Križman, predsednik ZZB NOB RS

Okrogla miza je podala veliko napotkov, kako naprej. Pozdravil je številne vidike raziskav, vključno z zgodnjim fašizmom na Slovenskem primorju še pred drugo svetovno vojno. Z dogodkom in projektom so pridobili veliko gradiva, ključnih sporočil in idej za deljenje z drugimi. Zaključil je z glavnim sporočilom, da prepričanim ne smeš govoriti prepričanim.

Prof. emeritus dr. Maca Jogan, FDV UL

Profesorica Jogan je pojasnila, da je ta okrogla miza pokazala velik pomen raziskovanja. Opozorila je na pomen celovitega spomina in opozorila na nevarno politizacijo spominov preteklih dogodkov s strani trenutne oblasti. Zaključila je, da moramo zgodovino vzeti kot navdih, da ne doživimo ponovitve preteklosti.

**Co-funded by
the European Union**